

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему:

**«Висвітлення зовнішньої політики Хрущова у журналі «The Spectator»
(1953 – 1964 рр.) »**

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності:

032 «Історія та археологія»

Освітньої програми:

«Історія та археологія»

Магденко Тарас Сергійович

Науковий керівник: Шліхта Н. В.
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: Бетлій О. В.
кандидат історичних наук, доцент

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 2020 р.

Київ 2020

**Декларація
академічної доброчесності
студента НаУКМА**

Я Магденко Тарас Сергійович, студент 2020 року навчання факультету гуманітарних наук, спеціальність історія та археологія, адреса електронної пошти: 27tarasmagdenko@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна (випускова) робота на тему: «Висвітлення зовнішньої політики Хрущова у журналі «The Spectator» (1953-1964 рр.)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;

- підтверджую, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck.

-даю згоду на архівування моєї робіт в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт

Дата

Підпис

Прізвище, ініціали

Зміст

Вступ.....	4
Розділ I. Історичний контекст та теоретично-методологічні засади дослідження.....	6
1.1 Історичний контекст: Велика Британія і СРСР у контексті Холодної війни (1953-1964).....	6
1.2 Методологія дослідження: імагологія і контент-аналіз.....	8
1.3 Формування образу «іншого/ворога» у Великій Британії. Газета «The Spectator».....	12
Розділ II. Зовнішня політика Хрущова на сторінках журналу: якісний контент-аналіз	15
2.1 Проблеми політики розрядки на сторінках журналу.....	15
2.2 Взаємини СРСР з соціалістичними країнами.....	35
2.3. Радянська політика у «третьому світі».....	41
Розділ III. Кількісний контент-аналіз за допомогою MAXQDA.....	45
Висновки.....	51
Список використаних джерел та літератури.....	52

Вступ

Цінність дослідження преси полягає в тому, що вона, як джерело інформації виступає одночасно і елементом формування громадської думки, і репрезентацією свідомих та підсвідомих стереотипів. Окрім того, важливим фактором формування того чи іншого образу виступають оціночні судження редакції чи конкретного автора.

Період з 1953 по 1964 роки в історіографії має назву «розрядка». Але на сторінках щотижневика «The Spectator» зовнішня політика Хрущова характеризувалась радше як така, що лише створює напруження у міжнародних відносинах. Застосовуючи кількісний та якісний методи контент-аналізу, ми намагатимемось показати, який образ зовнішньої політики окресленого періоду формувався на сторінках щотижневика та якою риторикою частіше послуговувалась редакція та автори. Особливістю даної роботи є використання комп'ютерних методик, а саме програми MAXQDA.

Метою кваліфікаційної роботи є проаналізувати висвітлення зовнішньої політики Хрущова на сторінках британського щотижневика «The Spectator» за 1953–1964 роки.

Виходячи з поставленої мети, нами були поставлені такі **дослідницькі завдання**:

- висвітлити загальний історичний контекст досліджуваного періоду;
- обґрунтувати теоретичні та методологічні засади дослідження ;
- здійснити якісний аналіз статей журналу, присвячених радянській зовнішній політиці;
- здійснити кількісний контент-аналіз згаданих статей із використанням комп'ютерних методик, а саме програми MAXQDA;

Об'єктом є інформаційне протистояння в Холодній війні.

Предметом є статті щотижневика «The Spectator» про зовнішню політику Хрущова.

В основі **методології** дослідження загальнонаукові принципи аналізу та синтезу, метод критичного аналізу джерел, підходи імагології. Також нами був використаний метод кількісного аналізу, проведений за допомогою програми MAXQDA. Методологічні засади дослідження прописані у Розділі 1.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1953 по 1964 роки, тобто весь період правління Хрущова. Окрім того, нам було важливо дослідити процес формування образу зовнішньої політики радянського лідера, аби розуміти чи зазнавав він трансформації протягом зазначеного періоду.

Стан наукової розробки проблеми: значний період правління Хрущова в історіографії має назву «відлига», і багато в чому себе виправдовує. Разом з тим, в цей час прослідковуються і часті загострення у міжнародних відносинах, часом виключно через радянського лідера. Основні праці, що були використані в ході дослідження стосувались таких тем: Холодна війна, зовнішня політика СРСР, відносини СРСР з соціалістичними країнами, аспекти імагології.

Джерельна база дослідження: основним джерелом для нашого дослідження виступає британський щотижневик «The Spectator» за 1953-1964 роки. Доступ до оцифрованих матеріалів архіву розміщений за адресою: <http://archive.spectator.co.uk/> .

Структура роботи зумовлена її метою та дослідницькими завданнями.

Робота складається з трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Перший розділ висвітлює історичний контекст, методологію, на якій будується робота та показує процес формування «іншого/ворога» в Британії.

У другому розділі аналізується інформація про відносини СРСР із Заходом, соціалістичними країнами та його політика у «третьому світі».

Третій розділ висвітлює результати поєднання кількісного та якісного контент-аналізу статей, про радянського лідера та його зовнішню політику.

Розділ 1. Історичний контекст та теоретично-методологічні засади дослідження.

1.1. Історичний контекст: Велика Британія і СРСР у контексті Холодної війни (1953-1964)

З середини 1950-их років США та СРСР почали втілювати в життя політику співпраці, яка отримала назву «розрядка» і була покликана зменшити напруження Холодної війни. До цього часу стало зрозуміло, що країни витрачали значні кошти на озброєння, що окрім росту конфронції досить негативно впливало і на їх економіки. Таким чином, розрядка була посилена бажанням обох сторін послабити напруження та ідеєю мирного співіснування.

Після смерті Сталіна радянське керівництво серйозно замислилося про зміни у зовнішньополітичному курсі СРСР щодо капіталістичних країн. У 1953 р. Голова Ради Міністрів СРСР- Георгій Маленков запропонував розглянути можливість мирного співіснування двох систем на міжнародній арені.¹ Разом з тим, міністром зовнішньої політики до 1956 року залишався В'ячеслав Молотов, що не надто підтримував таку ідею. Загалом, саме через протиріччя у вищих ешелонах влади та відсутність єдиного бачення майбутньої ситуації, зовнішньополітичний курс СРСР залишався незмінним ще протягом певного часу.

Радянська ініціатива щодо закінчення Холодної війни була висунута під лозунгом необхідності приєднання СРСР до Європи, такий собі лозунг «спільного європейського дому», що викликав у європейців відчуття від легкого шоку до думок про наміри Радянського Союзу «відколоти» Західну Європу від США.² Ці думки, зазначав Івер Нойманн, відображали дві переважаючі репрезентації СРСР в період Холодної війни, де перевагу мала ідея про азіатську/варварську державу, що скориставшись Другою світовою війною, весь наступний період намагалась вторгнутись у Європу.³

¹Ярлик О. А., Вплив радянської зовнішньої політики на формування образу «Заходу» у друкованих змі УРСР 1953–1964 рр, С.95

Холодна війна прямо впливала на формування політичного дискурсу двох країн. Приналежність Британії до Північноатлантичного альянсу передбачала підтримку прийнятих нею проамериканських традицій відношення до СРСР.⁴

1960-1970-і роки позначили нову фазу протистояння Сходу та Заходу, що тепер перемістилось в країни Азії, Африки та Латинської Америки. Саме в той час розгортався національно-визвольний рух, і кожна зі сторін бажала якщо хоча б не заручитись підтримкою цих країн, то хоча б стримати просування опонента.

Не зважаючи на «потепління» у міжнародних відносинах, керівництво СРСР зазначало, що розрядка не означала заморожування процесів історичного розвитку, і не давала право Заходу на придушення «справедливої боротьби народів за своє національне антиімперіалістичне визволення».⁵ Тому цілком логічно, що сторони продовжували вороже ставитись одна до одної не зважаючи на певну лібералізацію у відносинах, у порівнянні з попередніми роками.

Захід, у свою чергу, активізував діяльність НАТО в районі Південної Атлантики, створив нове військово-політичне угруповання у районі Перської затоки та розширював військову присутність на Близькому Сході, що було відповіддю на дії СРСР в країнах «третього світу».⁶

До СРСР політичний клас Британії відносився вороже, але прагматично.⁷ Ідеологічні перипетії часто були тією ширмою, за якою англійські політики вибудовували плани розвитку відносин з СРСР, виходячи з національних інтересів своєї держави. Зокрема для підтримання свого престижу на міжнародній арені Лондон в 1950-1960-их роках намагався грати роль

²Нойманн И. Использование "Другого" : Образы Востока в формировании европейских идентичностей /Пер. с англ. В. Литвинова и И. Пильщикова. - М. : Новое изд-во, 2004. - 335 с., С.143

³Там само С.143-144

⁴Дускаева Л.Р., Иванова Л.Ю.Советско-британские отношения в дискурсе общественно-политической прессы двух стран// Вестник Пермского университета.- 2012. -№ 1.- С.239

⁵Тумашов А.В. “Холодна війна” і її негативний вплив на міжнародну атмосферу в 60 - 80 рр. ХХ ст. Львів. – 200. - Вісник Національного університету “Львівська політехніка” №408. – с. 116-122.С.119-120

⁶Там само, С.120

посередника між Москвою та Вашингтоном.⁸ Це пов'язано, перш за все, з тим, що в Британії в 1950-их-1960-их роках через втрату імперії та впливу постало питання компенсування останнього, для чого необхідно було стати особливим партнером розвиненого заокеанського сусіда.⁹ Таким чином Холодна війна сприяла консолідації США та Британії, та взаємодоповнюючій їх політиці.

Разом з тим, кінець 1960-х - початок 1970-х років все ж позначив собою певну лібералізацію міжнародних відносин. У цей час лідери провідних держав зрозуміли, що проблеми потрібно розв'язувати дипломатичним шляхом, для того, щоб знизити ризик міжнародних конфліктів.¹⁰ Незважаючи на те, що така лібералізація тривала не довго, все ж вона показала, що конфронтація не сприяла вирішенню питань, і лише методом переговорів можна було досягти успіхів.

Отож, не зважаючи на певну лібералізацію у відносинах між Сходом та Заходом, ситуація залишалась доволі напруженою. Перш за все, через дії СРСР у підтримці про-комуністичних рухів у країнах «третього світу». Разом з тим, СРСР став більш відкритим до діалогу із Заходом, та офіційно виступав за налагодження мирних відносин.

1.2. Методологія дослідження: імагологія і контент-аналіз

Окрім того, що наявність ворога може слугувати каталізатором до об'єднання суспільства, міжнародна політика в такому разі часто виступає творцем образу «іншого».¹¹ Власне, імагологія, як наукова дисципліна, займається вивченням цього явища. Процес «іншування» характерний для всіх

⁷Громыко, А. А. Образы России и Великобритании: реальность и предрассудки : монография / Ал.А. Громыко ; Учреждение Российской акад. наук, Ин-т Европы РАН – М. : Ин-т Европы РАН :Русский сувенир, 2008. – 96 с., С.15

⁸Там само, С.15-16

⁹Там само,С.74

¹⁰Гукало Т. В. Роль Генрі Кіссінджера у становленні розрядки у відносинах США та СРСР // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 100. - С. 80-83, С.80

¹¹Нойманн И. Использование "Другого" : Образы Востока в формировании европейских идентичностей /Пер. с англ. В. Литвинова и И. Пильщикова. - М. : Новое изд-во, 2004. - 335 с., С.54

спільнот, що сприяє полегшенню сприйняття людиною простору завдяки різного роду маркуванню.

Імагологія, як міждисциплінарний напрямок, постала у 1950-і роки, першопочатково у Франції та Німеччині, а починаючи з 1960-их рр. почала розвиватись в межах цілого ряду соціальних та гуманітарних дисциплін.¹² Варто зауважити, що не можна досліджувати «іншого» окремо від історичного та соціокультурного контексту, аби повноцінно описати функціонування певних стереотипів.

Існує також потестарна імагологія, об'єктом якої довгий час слугувала виключно влада первісного суспільства.¹³ Разом з тим, семантика даного слова дозволяє нам застосовувати його до влади на будь-якому рівні розвитку суспільства. Таким чином, об'єктом потестарної імагології є вивчення образу влади. Саме дослідження образу влади і її політики займає ключову роль в нашому дослідженні.

Слово «образ» є досить зручним не в останню чергу тому, що воно є більш ширшим за поняття «символ» чи «знак», вміщуючи при цьому їх зміст, та враховуючи сферу тої «малоstrukturованої» інформації, яку вдало можна передати словом «враження».¹⁴ Таке «враження» може розглядатись також як сукупність виникаючих в процесі семіозису (інтерпретації) коннотативних значень образу, обумовленого відповідним психологічним та культурним горизонтом сприйняття реципієнта.¹⁵ Однак, варто зауважити, що потестарна імагологія ще не склалась як дисципліна чи міждисциплінарний напрямок, і існує радше в якості певного теоретичного підходу.

Отож, окресливши теоретичні аспекти імагології, її безпосереднє

¹²О.С. Поршнева. Историческая Имагология В Современной Российской Историографии С.126-129,с.126

¹³Бойцов М. А. Что такое потестарная имагология? // Власть и образ. Очерки потестарной имагологии / Отв. ред. М.А. Бойцов и Ф.Б. Успенский. — Алетея СПб, 2010. — С. 5–37, С.7

¹⁴Там само, с.15

¹⁵Санников С.В. Потестарная имагология и семиотика. «Образ власти» как междисциплинарный феномен//Universum: Филология и искусствоведение: электрон. научн. журн. 2017 ном.2(36), С.2

використання знайде вже практичне втілення в наступному розділі, що стосуватиметься безпосередньо аналізу образу зовнішньої політики Хрущова, сформованого на сторінках журналу «The Spectator». Разом з тим, необхідно пам'ятати, що «іншування» було характерним як для Британії, так і для СРСР, що лише посилювало конфронтацію двох держав.

Особливістю даного дослідження буде також аналіз текстового матеріалу методом контент-аналізу. Вперше такий метод був застосований в 1910 р. соціологом Максом Вебером для оцінювання охоплення друком політичних акцій в Німеччині.¹⁶ Контент-аналіз має досить широку сферу застосування, починаючи від наукових кіл і закінчуючи військовими стратегічними цілями. Так, наприклад, під час Другої світової війни, в США та Великобританії контент-аналіз застосовувався державними структурами для воєнних цілей та в цілях дослідження напрямків пропагандистської діяльності. У цей же час, у Британії працівники радіо BBC аналізували пропагандистські матеріали нацистів та складали прогнози щодо ведення ними внутрішньої та зовнішньої політики.¹⁷

Можна виділити два підходи до застосування контент-аналізу: гуманістичний та біхевіористичний. Прихильники першого підходу спираються на культурну антропологію та психоаналіз для того, аби дослідити отриману інформацію про суспільство та його культуру. Представники другого підходу акцентують свою увагу на впливі, який здійснює ЗМІ на суспільство.¹⁸

Існують певні недоліки контент-аналітичного дослідження, зокрема можливий суб'єктивізм при отриманні даних, категорій та ін¹⁹. Слід також пам'ятати, що даний метод неефективно використовувати для унікальних та

¹⁶Л.В. Чирун, В.А. Висоцька Національний університет "Львівська політехніка", кафедра інформаційних систем та мереж Застосування Контент-Аналізу Текстової Інформації В Системах Електронної Комерції, -2010. С.333

¹⁷Иудин А.А. Рюмин А.М. Контент-анализ текстов: компьютерные технологии. Традиционные и компьютерные методы анализа документов в социологии. (Учебное пособие) Нижний Новгород – 2010, 37с., С.7

¹⁸Jim Macnamara- Media content analysis: Its uses; benefits and best practice methodology // Asia Pacific Public Relations Journal. 6 (1), p.1–34, P.4

не схожих між собою документів, для аналізу яких необхідне комплексне та все стороннє дослідження. Існує також проблема семантичної валідності, зумовлена нездатністю програми опрацьовувати полісемію понять, подвійні заперечення, заміну понять займенниками та не врахування нею контексту при процесі кодування.²⁰ Однак, не зважаючи на усе вищезазначене, комп'ютерний контент-аналіз має більше переваг, аніж недоліків, зокрема йдеться про опрацювання великого масиву інформації за короткі терміни та відсутність упереджень у самій програмі.

Щодо нашого дослідження, то його специфіка полягає у виявленні вербальних та текстуально закодованих елементів. Для їх пошуку ми використовуватимемо метод контент-аналізу, суть якого полягає у представленні інформації у статичній обробці та кількісних показниках. Таким чином, завдяки фіксації визначених одиниць та їх інтерпретації ми намагатимемось отримати образ зовнішньої політики Хрущова.

У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій, одним з найбільш популярних методів кількісного виміру інформації стають цифрові гуманітарні науки, що об'єднують методики та практики соціальних та вичислювальних наук з ціллю вивчення можливостей застосування та інтерпретації нових цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій в гуманітарних науках.²¹ Оскільки дослідження журналу «The Spectator» вимагає від нас оперування великим масивом інформації, ми звернемось до цього методу, аби за допомогою кількісних вимірів, верифікувати отримані результати. Задля отримання всіх розрахунків, проведення кількісного аналізу інформації та визначення відсоткового співвідношення між закодованими фрагментами тексту, ми використовуватимемо програму MAXQDA.

¹⁹Иудин А.А. Рюмин А.М. Контент-анализ текстов: компьютерные технологии. Традиционные и компьютерные методы анализа документов в социологии., С.21

²⁰Стасула Н. (2011) Електронні засоби виявлення вербальної маніпуляції в ЗМІ. Вісник Національного університету "Львівська політехніка", Комп'ютерні науки та інформаційні технології. № 694, 90-98., С.93

²¹Digital Humanities: гуманитарные науки в цифровую эпоху / под ред. Г.В. Можаяевой. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2016. – 120 с. , С.4

1.3. Формування образу «іншого/ворога» у Великій Британії. Щотижневик «The Spectator»

ЗМІ були та залишаються одними з найпотужніших знарядь впливу на громадську думку. Сутність введення ідеологічних маркерів та стереотипів у свідомість суспільства вивчається багатьма суспільствознавчими та соціально-політичними дисциплінами через феномен об'єднання людей на основі спільної ідеї.²²

Не дивлячись на те, що офіційно преса Британії була незалежною та могла висвітлювати події на свій лад, все ж існували важелі впливу на неї. Однією з особливостей британської преси був високий рівень її концентрації в руках малої кількості видавців. Ці монополістські початки проявляли себе ще на початку Першої світової війни, переважно в сімейній формі володіння газетно-журнальними групами²³. Формування видавничих монополій настільки вписалось в систему традиційного британського суспільства, що кожний новий магнат друку, як правило, з часом включався в число правлячого істеблішменту, отримуючи дворянський титул²⁴.

Разом з тим, ця тенденція викликала певну критику в суспільстві, внаслідок чого була створена спеціальна Королівська комісія зі справ друку, однак її функціонування не дало якісних результатів. Королівські комісії скликались ще кілька разів: в 1961 та 1974 роках, проте кожного разу справа обмежувалась лише констатацією нових тенденцій в процесі концентрації преси та інших проблем, пов'язаних в тому числі з журналістською етикою.²⁵

Образ «зовнішнього ворога» був невід'ємною складовою ідеологічної концепції британської влади. У міру розширення сфер впливу СРСР після Другої світової війни, погіршувались і відносини між колишніми військовими

²²Ярликowa О. А., Вплив радянської зовнішньої політики на формування образу «Заходу» у друкованих змі УРСР 1953–1964 рр. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник», випуск 110, С.94

²³Беглов С.И. Четвертая власть: британская модель. История печати Великобритании от «новостных писем» до электронных газет:Изд-во Московского ун-та,2002,256 с., С.111

²⁴Там само, С.112

²⁵Там само, С.112

союзниками. Саме внаслідок сталінського режиму, британці вже мали певне ставлення до СРСР та його зовнішньої політики ще до приходу Хрущова. Однак можливості для налагодження відносин між державами були.

«Інший», тобто «чужий» грає важливу роль у формуванні колективної ідентичності, оскільки змушує замислитись над тим, хто є «я». Як зазначав Михайло Бахтін, без «другого» суб'єкт не може мати знання про себе чи світ, оскільки значення створюються в дискурсі, де зустрічаються свідомості.²⁶

Комуністичну політико-економічну модель у Британії іноді ставили в один ряд з нацистською і вішали на обидві ярлики тоталітаризму, протиставляючи їх західній моделі. Характеристика «тоталітарний» широко застосовувалася в дискурсі про СРСР в Британії в 1950-і- на початку 1960-их років. Разом з тим, часом його могли замінювати словом «авторитарний».²⁷ Дихотомія демократичного та тоталітарного чи авторитарного, що змінила базову дихотомію «цивілізований-варварський» та «європейський-азійський» пов'язана з багатьма протиріччями, такими як : «вільний-невільний», «ринкова-планова», «Захід-Схід», «оборонний-наступаючий»²⁸. Все це і було частиною того самого «іншування».

Разом з тим, в науковому середовищі існувала думка про те, що Радянський Союз не слід розглядати в європейських мірках, через існуючу фундаментальну географічну антитезу між Сходом та Заходом.²⁹ Паралельно з цим розвивався концепт «трьох світів», згідно з яким, промислово розвинутий Захід складав перший світ, комуністичні країни- другий, а всі інші третій.³⁰

Отож, основне протистояння між Заходом та СРСР відбувалось в країнах «третього світу», разом з тим, спостерігалась і лібералізація у міжнародних відносинах, внаслідок чого було досягнуто компромісів у питаннях мирного

²⁶Нойманн И. Использование "Другого" : Образы Востока в формировании европейских идентичностей /Пер. с англ. В. Литвинова и И. Пильщикова. - М. : Новое изд-во, 2004. - 335 с., С.40

²⁷Там само, С. 145

²⁸Там само, С.145

співіснування та обмеження військового озброєння. Разом з тим, СРСР в очах Заходу уявлявся країною відмінною, з тоталітарним режимом і ментальним установами, характерними для Сходу.

Доступ до оцифрованих матеріалів журналу «The Spectator» ми отримали завдяки електронному архіву, база даних якого знаходиться за адресою: <http://archive.spectator.co.uk/>. Метод пошуку інформації полягав в попередніх польових дослідженнях всіх статей, де фігурувало прізвище Khrushchev, з подальшим аналізом та відфільтруванням інформації про зовнішню політику.

Варто зауважити, що преса в Британії була та залишається досить популярною серед населення, а тому могла впливати на свідомість читачів, формуючи уявлення про ті чи інші події. Обраний нами журнал «The Spectator» видавався щотижня з 1828 року, що робить його найдавнішим серед всіх інших, що ніколи не переставали друкуватись³¹. Світогляд редакції зазвичай подібний до консервативного, проте постійні працівники дотримуються часом і інших поглядів. Журнал стоїть на позиціях атлантизму та помірною євроскептицизму, виступаючи за тісні зв'язки із США³².

Щодо публікації новин про Хрущова, то вони мали свою специфіку. Наприклад, в такій рубриці як: «Portrait Of The Week», інформація про радянського лідера та його політику, зазвичай, розміщувалась однією з перших. Разом з тим, підбирались заголовки, що потенційно могли б зацікавити читача. Щодо конкретних сторінок розміщення інформації про Хрущова, то якоїсь точної закономірності вивести не вдасться, проте найчастіше матеріали знаходились на 3-4 сторінках журналу. Інформація, можливо, з ціллю не перевантажувати читача, подавалась досить дозовано, часто у вигляді невеликих заміток чи тез без зазначення автора.

²⁹Нойманн И. Использование "Другого" : Образы Востока в формировании европейских идентичностей /Пер. с англ. В. Литвинова и И. Пильщикова. - М. : Новое изд-во, 2004. - 335 с, С.144

³⁰Там само, С144

³¹The Spectator-Британский еженедельник, Електронний ресурс: <https://112.ua/profiles/the-spectator-2341.html>, відвідано 03.03.2020.

³²Там само, відвідано 03.03.2020

Розділ 2. Зовнішня політика Хрущова на сторінках журналу: якісний контент-аналіз

2.1. Проблеми політики розрядки на сторінках журналу

Перш за все варто пам'ятати, що ми досліджуємо період Холодної війни, а тому не зважаючи на певну лібералізацію у міжнародних відносинах між СРСР та Заходом, дві сторони продовжували ставитись з підозрою одна до одної. Хрущов бачився редакцією, не як одноосібний правитель з власним зовнішньополітичним курсом, а радше одним з ключових осіб у СРСР, що залежав від впливових для нього людей.³³

Починаючи з 1955 року, збільшується кількість матеріалів про Хрущова, і всі вони, в основному, стосувались зовнішньої політики радянського лідера.

В цей час напруження в міжнародній політиці було доволі відчутним, тому світові лідери вирішили зібратись для обговорення актуальних питань на Женевському саміті в липні 1955 року. Зустріч представників Франції, Британії, США та СРСР редакція влучно охарактеризувала як «угода про незгоду»³⁴. Сам факт зустрічі, однак, був першим за період перебування Хрущова при владі і вказував на незначне, але все таки «потепління» у міжнародних відносинах, що свого роду позначило «нову еру добрих почуттів», за визначенням журналу³⁵. «Ввічливість» самого діалогу у Женеві редакція пояснювала тим, що війна тепер не могла розглядатись як дієвий інструмент політики, причиною чому стала ядерна зброя, що забезпечила б негайну відповідь на дії агресора³⁶.

Редакції «The Spectator» складно було пояснювати дії Хрущова, покликаючись на те, що навряд чи хтось повністю розумів знав його наміри³⁷. Говорилось про те, що радянський лідер часто вів таку собі подвійну політику,

³³By Randolph S. Churchill-*Changing The Guard //The Spectator* . – 1964. –January 3. – P. 7

³⁴*Descent From The Summit //The Spectator* . – 1955. –July 28. – P. 3

³⁵*Portrait Of The Week // The Spectator* . –1955. –July 28. – P. 5

³⁶*Descent From The Summit //The Spectator* . – 1955. –July 28. – P. 3.

³⁷Там само P.3

коли на публіку говорилося одне, а робилося зовсім інше. Крім всього вищезазначеного, в статті було зроблено висновок, що радянська політика зовсім не змінилась у своїй суті, на відміну від «манер». Тому неможливо було сказати, якою мірою мотиви її були агресивними, а якою несли оборонний характер³⁸. Це твердження є цікавим для нас, адже буквально через місяць ми натрапимо на твердження про «нову» політику СРСР, що відрізнялась своєю гнучкістю. Проте реалії залишались такими, що незважаючи на «задоволене» обличчя Хрущова, як зазначалось, та гарні манери маршала Булганіна на конференції, СРСР заперечував усе, що висував Захід³⁹.

Окрім загострень у відносинах Радянського Союзу із Заходом, час від часу спостерігалась і лібералізація. Чергове потепління відносин між СРСР та Америкою зачепило не лише політичну сферу. Хрущов в серпні 1955 року висловив думку про готовність співпрацювати з США в їх проекті щодо запуску супутників в космос, за умови, що це буде в «інтересах людства»⁴⁰. Редакція, в свою чергу, також відмічала послаблення напруги, покликаючись на повідомлення газети «Правда» про «свіжий вітерець, що віяв над світом після Женеви» та заяву СРСР урядам Угорщини та Румунії про наміри виведення військ з цих країн⁴¹. Такі події не могли залишитись непоміченими, і за словами редакції, зайняли перші позиції на шпальтах газет, обійшовши новини про «Банківські канікули»⁴²- популярне британське свято.

Вже за вісім днів, оптимізм редакції дещо вщухає, і тепер ми можемо бачити інформацію про відсутність жодних гарантій про те, що СРСР після кількох позитивних обіцянок піде на поступки під час серйозних переговорів⁴³. Ба більше, редакція вказує на те, що за «ліричним висвітленням» подій західною пресою та «оптимізмом» президента Ейзенхауера ховається той факт, що Радянський Союз залишається тим самим «старим тигром», що захопив половину Європи, а тому не слід сприймати «бажане за реальне».⁴⁴

³⁸Descent From The Summit //The Spectator . – 1955. –July 28. – P. 3.

³⁹Там само P.3

⁴⁰Portrait Of The Week //The Spectator . – 1955. –August 4. – P. 5

⁴¹Там само P. 5

⁴²Там само P.5

Як стверджували автори щотижневика, потепління в міжнародній політиці йшло разом із посиленням радянського контролю над східноєвропейськими країнами, масовими арештами контактуючих з «імперіалістами» в СРСР та «дружніх» країнах, провадженням політики, що перечила Ялтинській та Постдамській конференціям, пропагуванням ідей ворожнечі до Заходу, перехопленням західних радіохвиль тощо, що робило таку «відлигу» надто поверхневою⁴⁵. У вирі таких подій, редакція вбачала нову дипломатію СРСР, що передбачала все інтенсивніше «випромінювання миру», не відступаючи ні на дюйм та нічим не поступаючись. На думку редакції, Захід очікував великий шок, якщо він і надалі розраховував би на щось «легке» та дружнє в майбутніх переговорах із СРСР⁴⁶.

На початку серпня 1955 року редакція відмічала про відновлення в СРСР випробувань ядерної зброї та активну його позицію в ООН про мирне використання атомної енергії. Зазначалось, що позиція нового радянського керівництва характеризувалась найбільшим прагненням до співпраці з іншими країнами за весь післявоєнний час⁴⁷. Щодо питання двох частин Німеччини-ФРН та НДР, то в серпні 1955 року було досягнуто налагодження дипломатичних відносин між цими частинами. Як вказувала редакція, хоча перспективи об'єднання не було, з'явилось більше простору для дипломатії⁴⁸. Також СРСР мав звільнити всіх військовополонених, що знаходились на його території. У будь-якому разі тимчасова розрядка пригальмувала розвиток західнонімецького озброєння, що викликало переживання багатьох німців, через можливе послаблення перед противником⁴⁹.

Візит східнонімецької делегації до Москви в серпні 1955 року було названо «головною дипломатичною новиною тижня»⁵⁰. Редакція зазначала, що хоча

⁴³Deep Freeze //The Spectator . – 1955. –August 11. – P. 3

⁴⁴Там само P. 3

⁴⁵Там само P.3

⁴⁶Там само P.3

⁴⁷Portrait Of The Week // The Spectator . –1955. – August 11. – P. 4

⁴⁸Portrait Of The Week //The Spectator . – 1955. –September 15. – P. 5

⁴⁹Thanks To Molotov //The Spectator . –1955. –November 18. – P. 5

Хрущов і «посміхався», проте це аж ніяк не означало жодної відмови від його політики та «основних принципів Маркса та Леніна».⁵¹

Наступного місяця можна спостерігати, як конфронтація СРСР та Заходу набирала все більших обертів. Новини позначили собою як втрату позицій комуністів при владі у Франції, формування в Західній Німеччині підрозділів нової армії, так і заяв Хрущова про «західний колоніалізм» та оголошення про появу в СРСР міжконтинентальної балістичної ракети, здатної досягти Америки⁵².

У лютому 1956 року, читаємо про заяву Хрущова щодо бажання більш тісної співпраці СРСР з Британією, висунуту ідею колективної безпеки в Європі, а також питання роззброєння⁵³. Хрущов знову заявив про готовність припинення всіх випробувань ядерної зброї, за умови, що США та Західна Європа зробить відповідний крок.⁵⁴ Як бачимо, офіційно СРСР виступав в ролі прихильника мирного врегулювання ситуації. У згаданій статті, не наводяться приклади того, як Радянський Союз своїми діями перечить проголошуваним політиці, однак редакція констатує той факт, що Холодна війна продовжувалась⁵⁵.

Як писали автори щотижневика, політика Хрущова в певних моментах була схожою на Сталінову, зокрема у тому, що вони називали «лукавство зовнішньої політики» та «прагнення до світової революції»⁵⁶. Критика Сталіна та його методів управління Хрущовим позитивно сприймалися редакцією «The Spectator» та вважались шляхом до миру. Однак, зазначалось, що така політика мала включати щось більше, ніж «відмова від вбивства опозиціонерів»⁵⁷. Припускалось, що навряд чи розпочинаючи антисталінську кампанію, Хрущов просто намагався створити картинку лібералізації для

⁵⁰Portrait Of The Week //The Spectator . –1955. –September 22. – P. 5

⁵¹Там само P. 5

⁵²Portrait Of The Week //The Spectator . – 1956. –January 6. – P. 5

⁵³Portrait Of The Week // The Spectator . –1956. –February 17. – P. 4

⁵⁴Там само, P.4

⁵⁵Там само, P.4

⁵⁶Stalinists Still //The Spectator . –1956. –March 2. – P. 3

⁵⁷Там само P.3

Заходу. Зокрема редакція вказувала на власні мотиви радянського лідера, які полягали в тому, що він завжди сумнівався у вині своїх друзів і керівників, які зазнали репресій та переслідувань за часів Сталіна, і не міг змиритись з їх загибеллю, навіть якщо вона частково відкрила можливості для нього більш швидкого просування по кар'єрній драбині⁵⁸.

У 1956 році британці розглядали цілком можливою майбутню військову агресію СРСР в Європі. Саме в такому дусі, зазначалось, що НАТО-направлене проти СРСР, має зупинити як військові втручання так і спроби комуністичних переворотів у Франції та Італії⁵⁹.

Разом з тим, ситуація у СРСР змінювалась, і це не можна було ігнорувати. «Женевський дух», «колективне керівництво», критика Сталіна, за визначенням редакції, означали еволюцію радянської політики, що ставала «більш гнучкою». Такі тенденції були небезпечні для Європи, як вказувала редакція «The Spectator», адже якщо так йшло б і надалі, військовий союз з американцями втрачав би привабливість для зростаючої кількості населення в країнах НАТО⁶⁰. Це призвело би до більшої кількості вагань щодо «спокусливих пропозицій» СРСР в економічній та політичній сферах⁶¹. Тож бачимо, що редакція дуже насторожено відносились до СРСР, вбачаючи небезпеку в майбутньому послабленні західної протидії та можливому збільшенню впливу Радянського Союзу.

Відносини СРСР з Британією в даний період залишались досить напруженими. З метою розширення торгівельних зв'язків, відміни діючих санкцій НАТО проти Радянського Союзу та укладення нового англо-радянського договору, що мав замінити домовленості 1942 року, Хрущов здійснив візит до Великої Британії в квітні 1956 року⁶². Редакція журналу

⁵⁸Рой Медведев- Хрущев /Политическая биография. Редактор Семен Резник Published by Chalidze Publications Benson, Vermont 05731 Manufactured in USA 1986, С.88

⁵⁹The Alliance Under Stress //The Spectator . –1956. –March 23. – Р. 3

⁶⁰Там само,Р. 3

⁶¹Там само Р.3

досить негативно поставилась до цієї події. На її думку, Захід піддавався небезпеці через нову тактику радянського лідера⁶³. Вказувалось, що країни НАТО можуть стати ефективною економічною одиницею лише завдяки американській допомозі, але оскільки природні ринки Західної Європи лежали на Сході, то будь-яка політична організація, що від'єднувала її від цих ринків, створювала напруження⁶⁴. І будь-які можливості щодо зменшення такого напруження були би палко підтримані, зокрема в Парижі та Бонні, навіть якщо Лондон не прийматиме цього. Однак «гнучка та розумна» політика СРСР на фоні «незграбних» дій Америки, сприяла тому, що будь-які радянські заклики до миру були б зразу підхоплені Європою, що втомилась від американської Холодної війни⁶⁵. Одним з елементів радянської «гнучкої» політики, були гучні заяви керівництва щодо вирішення актуальних питань, які, насправді, підозрювали журналісти, були радше покликані підняти авторитет СРСР, аніж сприяти реальному вирішенню конфліктів. Загалом, сприймаючи західних журналістів як «послів своєї країни», важливих посередників між собою та міжнародною спільнотою, та реальну силу, здатну впливати на міжнародну ситуацію, Хрущов старався направити її на вирішення важливих політичних питань⁶⁶.

Вищезгаданий візит редакція сприйняла з подивом, покликаючись на те, що було важко зрозуміти, в якій зі сфер можна було досягнути співпраці.⁶⁷ Зазначалось, що основна небезпека для Заходу виходила із незнання ним радянських лідерів. І Європі слід було пильно стежити за еволюцією політики Радянського Союзу та еволюціонувати самим, адже в протилежному випадку не слід було дивуватись його дипломатичним успіхам через нову політику⁶⁸.

⁶²Е.В.Хахалкина.Навстречу друг другу? История международных отношений и внешней политики. Визит Г.Макмиллана в СРСР 1959г. Вестн. Моск. ун-та.Сер.25:

Международные отношения и мировая политика. 2016 ном.1

⁶³Wait And See //The Spectator . – 1956. –April 13. – P, 3

⁶⁴Там само Р.3

⁶⁵Там само Р.3

⁶⁶Р.В. Даутова Н.С. Хрущев и зарубежная журналистика/ Вестник Удмуртского Университета 2011. Вып. 1 С.116-123, С.123

⁶⁷Wait And See //The Spectator . – 1956. –April 13. – P, 3

⁶⁸Там само Р.3

Редакція намагалась зрозуміти, чи зовнішня еволюція радянської політики співпадала із внутрішньою, проте конкретного висновку сформовано так і не було.

Перебуваючи у Британії Хрущов виявив зацікавленість у верстатах та піднімав питання про скасування ембарго на експорт стратегічної сировини та промислових товарів.⁶⁹ Припускалось, що радянський лідер покладав великі надії на візит, зокрема планував «відвернення» Британії від США. Разом з тим, ситуація у відносинах Сходу і Заходу заходила в глухий кут, і поставало питання про створення Європейського союзу, який міг би вести переговори з СРСР не боючись обміняти одну гегемонію на іншу⁷⁰. Підбиваючи підсумки візиту, його було охарактеризовано, як «негативний», адже практично нічого не було досягнуто та ставилось питання, для чого взагалі був потрібен цей візит⁷¹.

Публікація листування маршала Миколи Булганіна з Ентоні Еденом-прем'єр-міністром Британії; відправлення листа міністру Великої Британії та візит Анастас Мікояна до Відня у квітні 1957 року, на думку редакції, свідчили про черговий поворот у радянській зовнішній політиці.⁷² Робилось припущення, що питання Угорщини було достатньо врегульовано станом на кінець квітня 1957р. для того, аби проводити більш «м'яку» радянську зовнішню політику. Все ж, як стверджувалось, тактика «мирного співіснування» із Заходом займала в ієрархії радянських зовнішньополітичних цілей аж третє місце після «укріплення світової соціалістичної системи» та «підтримки світового національно-визвольного руху».⁷³

Разом з тим, відмічалось, СРСР оточений зі всіх сторін ракетами, не мав змоги урівноважити сили міжконтинентальною зброєю, і єдиним його

⁶⁹Deadlock //The Spectator . –1956. –April 26. – P. 3

⁷⁰Там само Р. 3

⁷¹Там само, Р. 3

⁷²Spring Thaw //The Spectator . – 1957. – April 25. – P. 3

⁷³Михайленко Е. Б. Борьба за разоружение в советском дискурсе периода холодной войны / Е. Б. Михайленко // Известия Уральского федерального университета. Сер. 3, Общественные науки. — 2013. — № 1 (112). — С. 132-145. С.137

найбільш дієвим інструментом була політика. Тому така лібералізація у зовнішній політиці, зазначалось, очевидно диктувалась власними державними інтересами⁷⁴.

25 липня 1957 року, очікуючи на візит Микити Хрущова та Михайла Булганіна до Східної Німеччини, редакція робила припущення, про їх запланований вплив на західнонімецькі вибори.⁷⁵ У підсумках візиту, натомість, відзначались заяви лідера СРСР про зупинення репатріації німців з СРСР та попередження Заходу про можливі наслідки ядерної війни⁷⁶.

Описуючи повернення Конрада Аденауера на свою посаду, редакція бачила причини цьому в «дурості опонентів та витівок Хрущова у Східній Німеччині»⁷⁷. Проте не уточнювалось, про що саме малось на увазі.

Учергове порівнюючи Хрущова зі Сталіним, редакція вказувала на меншу «небезпечність» першого на міжнародній арені. Однак також відзначалось, що його висловлювання ставали все більш «жорстокими, безвідповідальними та свинячими».⁷⁸ Вказувалось також на неправдиві його заяви про перемогу СРСР в гонці озброєнь. Разом з тим, робився висновок, що Хрущов під кінець 1957 року фактично наблизився до лінії поведінки Сталіна, яку той впроваджував з 1931 року.⁷⁹ Також вказувалось, що Заходу належало пережити ілюзію до Хрущова, яку колись мали до Сталіна, як "дядька Джо".⁸⁰

Гонка озброєнь викликала все більше тривоги у журналістів, що наголошували на необхідності діалогу на найвищому рівні, з погодженням місця та часу, визначеного Хрущовим.⁸¹ Зазначалось, що власний характер радянського лідера ставав важливішим чинником, ніж будь-коли у світових справах.⁸² Вказувалось також, що до 1958 року СРСР перемагав Захід в дипломатичній грі, причиною чому слугувала некомпетентність керівників

⁷⁴Spring Thaw //The Spectator . – 1957. – April 25. – P. 3

⁷⁵Portrait Of The Week //The Spectator . –1957. –July 25. – P. 6

⁷⁶Portrait Of The Week //The Spectator . – 1957. –August 15. – P. 5

⁷⁷Portrait Of The Week //The Spectator . – 1957. –September 19. – P. 5

⁷⁸Post-sputnik Russia //The Spectator . –1957. –December 13 – P. 4

⁷⁹ Там само, P. 4

⁸⁰Little Father: Big Brother //The Spectator . –1958. –April 4. – P. 3

⁸¹Dragged To The Summit The Spectator 17 January 1958 - Page 3

НАТО. Разом з тим, необхідність ведення переговорів у форматі, запропонованому радянським лідером, спонукало Захід бути готовим як політично, так і військово⁸³. Адже до того часу стало зрозуміло, що удавана гнучкість радянського лідера стосувалась лише виключно питань тактики, а його залежність від певних переконань означала досягнення цілей будь-якою ціною.⁸⁴

Описуючи Женевську конференцію в грудні 1958 року, редакція відзначала її безрезультатність протягом перших шести тижнів. Вирішення питання обмеження ядерних випробувань було ускладнене різними позиціями сторін. Зокрема, СРСР наполягав на першопочатковому скасуванні випробувань, а сам контроль і його обговорення мали відбуватись потім. Тоді як Захід наполягав на протилежному⁸⁵. Разом з тим, зазначалось, СРСР розглядав конференцію як платформу для пропаганди.⁸⁶

Конференція все ж сприяла певній лібералізації у міжнародних взаєминах. Журнал писав про перші регулярні авіасполучення Москви з Лондоном, а радянська компанія «Аерофлот» замовила британське навігаційне обладнання «Десса».⁸⁷ Вже під кінець року додалась угода про культурний обмін між країнами.⁸⁸ Цікаво, що вже в липні Женевська конференція описувалась такою, що вичерпала свій ресурс.⁸⁹ Разом з тим, були підозри, що Хрущов з самого початку планував її затягнення, і Заходу слід було на це розраховувати.⁹⁰ І тепер він сам мав вирішувати, як продовжувати роззброєння, не покладаючись на Хрущова.⁹¹

Заяву СРСР про можливість виведення радянських військ зі Східної Німеччини в січні 1959 р. редакція сприйняла дещо підозріло, вбачаючи в ній

⁸²Little Father: Big Brother//The Spectator 4 April 1958 - Page 3

⁸³Dragged To The Summit //The Spectator . – 1958. –January 17. – P. 3

⁸⁴Little Father: Big Brother //The Spectator . –1958. –April 4. – P. 3

⁸⁵Unfinished Business //The Spectator . –1958. –December 19. – P. 3

⁸⁶Там само, Р. 3

⁸⁷Portrait Of The Week- //The Spectator . –1959. –May 21. – P. 3

⁸⁸Там само, Р. 3

⁸⁹Boredom Sets In //The Spectator . – 1959. –July 30. – P. 3

⁹⁰Там само, Р.3

⁹¹Strategy For Survival //The Spectator . –1959. –September 24. – P. 4

бажання радянського лідера до об'єднання ФРН та НДР та факту, що радянські танки все одно залишались на місці. Разом з тим, відзначалось, що складність полягала в тому, наскільки «розумні радянські лідери» могли керувати дипломатичною спільнотою навколо «хворих та літніх американських президентів».⁹² Редакція критикувала пропозиції СРСР щодо мирного договору між ФРН та НДР і вбачала в таких діях спроби майбутнього «мілітаризму» та «реваншизму».⁹³ На її думку, СРСР хотів юридичного визнання поділу Європи, і мирний договір з двома німецькими державами мав цьому сприяти. Разом з тим, відзначалось, що західні німці розуміли можливі наслідки і були негативно налаштовані до «возз'єднання по-радянськи».

Загалом, Хрущов був першим радянським лідером, що виступав на міжнародній арені як публічний політик. Важливе значення він приділяв формуванню свого образу та іміджу для Заходу, що почалось приблизно з 1958 р.⁹⁴ Саме в той час склались сприятливі для цього умови, зокрема він очолив лідируючу позицію у владній верхівці, тоді як на міжнародній арені ріс престиж СРСР в галузі науково-технічного прогресу через запуск супутника.

Саме візит Хрущова до США у серпні 1959 року мав слугувати кульмінацією творення цього іміджу і був порівняний редакцією журналу з ударом по гарячому металу,⁹⁵ та названо найбільш ексцентричною і водночас найперспективнішою радянською політикою за останній час.⁹⁶ Як зазначала редакція, цікавою була і заява Дуайта Ейзенхауера про те, що незважаючи на всі словесні суперечки та «шахрайство» радянського лідера, президент США проник у марксистські тенета Хрущова.⁹⁷

Вже під кінець 1959 року спостерігалась певна лібералізація взаємин між СРСР і Заходом, зокрема з Британією. Протягом року було досягнуто

⁹²Adenauer's Prisoners //The Spectator . – 1959. –January 16. – P. 3

⁹³Taking Stock //The Spectator . –1959. –May 28. – P. 5

⁹⁴Зубков С.А. «Лицом к лицу»: Формирование международного имиджа Н.С. Хрущева в средствах массовой информации // Новый ист. вестн. – 2007. - № 1, С. 48-54, С.48

⁹⁵Portrait Of The Week //The Spectator . –1959. –September 17. – P. 3

⁹⁶Bulls Or Borshcht // The Spectator . – 1959. – November 20. – P. 5

⁹⁷Там само, P. 5

співпраці в культурному та авіа напрямках, до яких додалися нормалізація відносин у галузі мовлення та допомога в обміні відвідувачами віком до тридцяти трьох років з метою «розширення кругозору».⁹⁸ Згодом сюди додалось фінансування другого етапу будівництва в Єгипті Асуанської дамби, на суму близько 400 мільйонів фунтів, угода щодо підтримки цін на алмази з «Diamond Corporation of South Africa» та домовленість на продаж автомобілів «Москвич» та «Волга» у Британії.⁹⁹ Були також і ідеї про обмеження та знищення ядерної зброї. Зокрема в березні 1960 року, Хрущов заявив про готовність СРСР знищити ядерну зброю, якщо це зроблять і інші країни.¹⁰⁰ Проте на практиці, суттєвих зрушень не відбулось.

На початку 1960 року, новий міністр оборони США- Томас С. Гейтс- заявив, що «російське виробництво» за кількістю та якістю зброї було не таким вражаючим, як СРСР намагався це показати.¹⁰¹ У будь-якому разі, редакція не коментувала цю інформацію.

Продовжуючи тему порівняння політики Хрущова зі Сталіним, редакція в травні 1960 р. вказувала на те, що європейська геополітична позиція, з якої Хрущов вів переговори в Парижі, була спадщиною Сталіна.¹⁰² Власне, проведення паралелі між цими двома радянськими лідерами часто прослідковується у журналі, причому завжди має негативне забарвлення.

Причину активізації боротьби Хрущова за Берлін у 1960р. як і у 1948р. Сталіним, редакція вбачала в радянській економічній та технологічній експансії, що нарешті поставила його в позицію для переговорів із силою - ідеї, яку завжди переслідував радянський лідер. Тоді як Берлін був слабкою точкою західної позиції у 1960 р., як і в 1948 р.¹⁰³ Разом з тим, зазначалось, питання Берліну було важливим для Хрущова тому, що він намагався перенести точку світового протистояння з Європи в Африку, Азію та

⁹⁸ *Restrained Relations //The Spectator . –1959. –December 4. – P. 5*

⁹⁹ *Portrait Or The Week //The Spectator . –1960. –January 22. – P. 3*

¹⁰⁰ *Portrait Of The Week Oliver //The Spectator . –1960. –March 11. – P. 3*

¹⁰¹ *The Missile Gap // The Spectator . – 1960. –February 12. – P.*

¹⁰² *The Cold War : 2 //The Spectator . – 1960. –May 12. – P. 6*

¹⁰³ Там само, P. 6

Латинську Америку, для чого йому було необхідно консолідувати межі свого впливу у Східній Європі.¹⁰⁴

Збиття американського розвідувального літака над Свердловськом в травні 1960 року, досить негативно вплинуло на відносини СРСР та США. Редакція критикувала Хрущова за його «штучне здивування» щодо інциденту та зазначала, що, якщо ця подія спричинить довгострокове погіршення відносин Сходу і Заходу, то причиною буде саме рішення Хрущова погіршити ситуацію.¹⁰⁵ Разом з тим, вказувалось, що Хрущов навряд чи вимагатиме поступок від Гарольда Макміллана- прем'єр-міністра Британії та Дуайта Ейзенхауера на підставі «американського шпигунства» за СРСР. І якби він використав інцидент, як привід до непоступливості, або для розриву переговорів - це було би спричинено попереднім їх плануванням.¹⁰⁶ Все ж редакція намагалась «розгадати» політику Хрущова, і дійшла висновку про необхідність відмовитись від віри у «нескінченне і незмінно далекоглядне» хитрування Хрущова.¹⁰⁷ Зазначалось, що радянський лідер цілком розумів, що поступок на Женевській конференції з боку Заходу не буде по відношенню до Берліну. Питання роззброєння було також малоперспективним, через небажання сторін поступатись. Таким чином, фіаско в переговорах доводило, що значення, присвячене саміту було сильно перебільшено на Заході.¹⁰⁸

Щодо вирішення питання із Близьким Сходом на Женевській конференції, то тут спостерігалась схожа ситуація, адже радянська практика постачання зброї в цей регіон та його підтримка скасовували можливість та бажання втрати Хрущовим цієї сфери впливу в майбутньому.¹⁰⁹ Саме тому, будь-які переговори на цю тему були теж безперспективні.

Чергове збиття американського літака RB-47 над радянською територією в липні 1960 року, також мало негативні наслідки на відносини СРСР та США,

¹⁰⁴The Cold War : 2 //The Spectator . – 1960. –May 12. – P. 6

¹⁰⁵To Paris, With Pessimism //The Spectator . – 1960. – 12 May. – P. 3

¹⁰⁶Там само, P. 3

¹⁰⁷ U2, Jack //The Spectator . – 1960. –May19. – P. 3

¹⁰⁸Там само, P. 3

¹⁰⁹Middle East And The Summit //The Spectator . – 1960. –May 19. – P. 4

враховуючи нещодавній інцидент з розвідувальним літаком U-2. У таких умовах, редакція ставила питання про правдивість сторін, адже США наполягали на тому, що літак не був розвідувальним, а лишень проводив наукові дослідження.¹¹⁰

Незважаючи на приємну пропагандистську перемогу, Хрущов, зазначалось, не був задоволений наслідками. Редакція критикувала радянську політику, через те, що літак дійсно міг йти своїм звичним рейсом, і не намагатись вести шпіонаж.¹¹¹ На фоні цих подій напруження між США та СРСР тільки наростало. Так СРСР наклав вето на пропозицію США створити міжнародну слідчу комісію по розслідуванню інциденту з літаком RB-47, а США звинуватили СРСР в шпигунстві його траулера за американськими підводними човнами в територіальних водах і вимагали відкликати його.¹¹²

Пишучи про майбутній візит Хрущова до Нью-Йорка в 1960 році, редакція бачила основну його ціль в якомога більшому «збентеженні опонентів», через і так напружену атмосферу в міжнародних відносинах, порівнюючи цей візит з «250-и вольтовим зарядом електроенергії, який проходить через 120-и вольтовий кабель».¹¹³ Так, передбачалось два можливих сценарії розвитку подій. За першого, Хрущов мав зайняти поступливу лінію у питанні роззброєння для отримання пропагандистської переваги. За другого, за словами редакції, він мав проводити жорстку політику в питанні «третього світу», «розмахуючи антиколоніальними прапорами».¹¹⁴

Разом з тим, візит сприяв певній лібералізації, адже відвідуючи Нью-Йорк, Хрущов віддавав належне світовій громадській думці.¹¹⁵ Задаючись питанням, чи міг би хтось уявити Гітлера чи Сталіна, що їдуть до Женеви, редакція дійшла висновку, що тепер СРСР «грав» з певною повагою до правил. Разом з тим, політику Хрущова у США було відхилено голосами делегатів, а він сам,

¹¹⁰Calling The Bluff //The Spectator . –1960. –July 14. – P. 3

¹¹¹Там само, Р. 3

¹¹²Portrait Of The Week //The Spectator . – 1960. –July 28. – P. 3

¹¹³Co-existentialism //The Spectator . – 1960.– September 22. – P.10

¹¹⁴Там само, Р. 10

¹¹⁵Там само, Р. 10

за словами редакції, був вимушений грати в клоуна, аби відвернути увагу від свого збентеження.¹¹⁶

Аналізуючи дипломатію прем'єр-міністра Британії Гарольда Макмілана, редакція вказувала на його помилки, що виходили з ідеї «конкурентного співіснування» між Сходом та Заходом, тоді як Хрущов, вважав таке «конкурентне співіснування» продовженням боротьби за світове панування усіма недоступними для війни способами.¹¹⁷ Разом з тим, вказувалось на недооцінку «хитрого» та «винахідливого» радянського лідера, що був одним із «найрозумніших операторів у зв'язках з громадськістю у світі».¹¹⁸

У жовтні 1960 року, відмічалось про прийняту Хрущовим політику мирного співіснування із Заходом.¹¹⁹ На думку редакції, це все одно не передбачало мирного співіснування двох систем, а радше мало призвести до нової економічної конкуренції. Разом з тим, Хрущов, як зазначалось, був досить «мудрим та поміркованим» політиком, аби розуміти небезпеку протистояння та можливої війни.¹²⁰

З приходом до влади в США Джона Кеннеді, метою зовнішньої політики Хрущова, як писали у журналі, ставала зустріч з американським президентом. Звільнення пілотів літака RB-47, підписання радянсько-західнонімецької торговельної угоди та позитивні відгуки в радянській пресі на нову американську адміністрацію, на думку редакції, були спрямовані саме на відновлення діалогу між Москвою та Вашингтоном.¹²¹ Намагання Хрущова послабити міжнародну напругу пояснювались можливим страхом перед ядерною війною або ж бажанням виділити більше ресурсів для підвищення рівня життя усередині СРСР.¹²²

Цікаво, що практично за півтора роки до початку Карибської кризи,

¹¹⁶ The Great Pacificator //The Spectator . – 1960. –September 29. – P. 3

¹¹⁷ West Side Story //The Spectator . –1960 . –October 7. – P. 8

¹¹⁸ Там само, P. 8

¹¹⁹ War In The 1970s ? //The Spectator . – 1960 . –October 7. – P. 10

¹²⁰ Там само, P.10

¹²¹ A Softening Of Contours //The Spectator . –1961 . – February 3. – P. 6

¹²² Там само, P. 6

редакція вже говорила про можливе використання Куби Хрущовим, як засобу тиску на США.¹²³

Напередодні зустрічі Кеннеді та Хрущова у Відні в червні 1961 року, основну ціль радянського лідера бачили в розброєнні або вирішенні питання Берліну.¹²⁴ Разом з тим, зазначалось, що якби радянська сторона хотіла розброєння, вона не створювала б перешкод в Женеві, тоді як в питанні Берліну Захід не міг нічим поступитись. На жаль, ми не змогли отримати інформацію, щодо самого візиту Кеннеді через проблеми із доступом наступного випуску.¹²⁵ Проте, вже інша стаття говорила про загрозу для США з боку радянських ракет та порівнювала ситуацію з «грядую динаміту під будинком, що може вибухнути в будь-яку хвилину».¹²⁶

Окрім того, заяви Хрущова про можливе підписання договору зі Східною Німеччиною, ставили Захід в невизначену позицію, адже як зазначалось редакцією: «Ми не знаємо, що таке російська політика. Ми можемо лише здогадуватися (приблизно в двадцяти різних поєднаннях двох-трьох основних теорій)»¹²⁷ Це підтверджує, що, як і раніше, зовнішня політика Хрущова та його мотиви залишались таємницею для редакції.

За 11 днів після Віденської зустрічі були оприлюднені меморандуми Хрущова, надані Кеннеді, які стосувались одразу двох передбачених напередодні питань: Німеччини та ядерних випробувань.¹²⁸ Зокрема, пропонувалось укласти мирний договір з обома німецькими державами, утворити демілітаризоване вільне місто Берлін та укласти тристоронній контроль щодо заборони ядерних випробувань, на що Захід відреагував негативно¹²⁹. Хрущов, за визначення редакції, мав «владу» над перебігом подій в американському суспільстві і міг впливати на нього шляхом творення криз та будучи «нерозумним» в переговорах.¹³⁰ Передбачалось, що він

¹²³A Softening Of Contours //The Spectator . –1961 . – February 3. – P. 6

¹²⁴Under The Umbrella //The Spectator . –1961. –June 1. – P.4

¹²⁵Kennedy's Travels //The Spectator . –1961. –June 9. – P. 8

¹²⁶Choice Or Necessity? //The Spectator . –1961. –June 15. –P. 8

¹²⁷Там само, P. 8

¹²⁸Portrait Of The Week // The Spectator . – 1961. –June 15. – P. 3

намагатиметься схилити Захід до вибору між війною і Берліном, коли останній пожертвує містом.¹³¹ У такому випадку, наголошувалось, що Захід мав твердо стояти на своїй позиції, демонструючи неможливість таких поступок.¹³²

Згодом, редакція задавалась питанням, чи загроза світовому миру насправді була викликана східнонімецькою кризою і чи сприяло б її вирішення зникнення першої. Згадуючи випадок з політикою умиротворення Гітлера, редакція вказувала, що «апетити диктаторів зростали за рахунок того, чим харчувались», а тому поступки Західної Європи в питанні Берліну не увінчались би успіхом.¹³³ Для радянської сторони, місто мало три потенційні переваги: можливість дипломатичної перемоги для Хрущова, яка допомогла б йому ослабити аргументи критиків у СРСР; відокремити Західну Німеччину від її союзників по НАТО та використовувати питання Берліну для поступок Заходу в інших точках світу.¹³⁴

Випробування нової потужної водневої бомби радянською стороною та лист до Фінляндії в листопаді 1961 року з пропозицією проведення спільних навчальних заходів проти можливого нападу Західної Німеччини та її союзників були, на думку редакції, спробами «тероризувати Захід» та змусити його піти на поступки.¹³⁵ Редакція наголошувала на тому, що ООН мала звернути увагу на зневагу зі сторони СРСР. Хрущов, зазначалось, міг бути «лідером великої держави» з «грубими манерами», але саме манери сприяли його поведінці, що порівнювалось з биком у магазині з посудом.¹³⁶

Досить прохолодно редакція відгукнулась на танкове протистояння між США та СРСР в Берліні в жовтні 1961 року, обмежившись коротким описом подій.¹³⁷

¹²⁹Portrait Of The Week // The Spectator . – 1961. –June 15. – P. 3

¹³⁰The New Frontier Recedes //The Spectator . – 1961. –June 29. – P. 5

¹³¹Bone In The Throat //The Spectator . – 1961. –June 29. – P. 3

¹³²Там само, Р. 3

¹³³The Wall //The Spectator . –1961. –August 24. – P. 3

¹³⁴Time To Talk //The Spectator . – 1961. – October 26. – P. 3

¹³⁵Precision Bombing //The Spectator . –1961. –November 3. – P. 4

¹³⁶Там само, Р. 4

Щодо вищезазначеного листа до Фінляндії з пропозицією військової співпраці, то, на думку редакції, це була спроба СРСР чинити тиск на північного сусіда, переслідуючи вигоди щодо вирішення питань Німецького мирного договору та Спільного ринку.¹³⁸ Щодо першого, то Хрущову слід було придбати респектабельність до мирного договору зі Східною Німеччиною, а для цього була потрібна хоча б одна нейтральна, некомуністична країна. Разом з тим, було висунуте ще одне припущення про бажання СРСР радіолокаційної співпраці з фінами на півночі країни та відсунення подалі фінської системи раннього попередження.¹³⁹

Станом на 23 лютого 1962 року, зовнішня політика Хрущова описувалась в контексті «залякування» Заходу в питаннях повітряних коридорів Берліну, що було частиною його плану щодо схилення Заходу до переговорів на найвищому рівні.¹⁴⁰ Припускалось, що його дипломатія була націлена, в першу чергу, на міжнародну громадську думку та країни, не пов'язані з тими, до яких адресувались заяви. Передбачалось, що Хрущов міг розраховувати на «шовінізм лівих британців», які не хотіли співпраці з НАТО.¹⁴¹ У будь-якому разі для редакції, питання Берліну поставало виключно в контексті «перевірки сили та солідарності Західного альянсу».¹⁴²

У березні 1962 року, відбулась ще одна Женевська конференція, яка на думку редакції, була спричинена все більш активною діяльністю СРСР в питанні Берлінських повітряних коридорів.¹⁴³ Конференція стосувалась роззброєння, проте у висунутій пропозиції СРСР стосовно створення без'ядерних зон, редакція вбачала бажання Хрущова забезпечити собі стратегічну військову перевагу на континенті. Зазначалось, що відношення СРСР до Заходу, характеризували «жорсткістю», що змінювалась раптовими та несподіваними поступками.¹⁴⁴ Разом з тим, редакція побоювалась, що

¹³⁷Portrait Of The Week//The Spectator . – 1961. –November 3. – P. 3

¹³⁸By the Roland Huntford –Neighbours //The Spectator . – 1961. –November 10. – P. 5

¹³⁹Там само, P. 5

¹⁴⁰Still Under Threat //The Spectator . –1962. –February 23. – P. 3

¹⁴¹Там само, P.3

¹⁴²The Key To Peace // The Spectator . – 1962. –September 13. – P. 3

Хрущов використає припинення випробувань західними державами для проведення своїх «експериментів», аби потім «цинічно порушити» домовленості та просунутись уперед у гонці озброєнь.¹⁴⁵ У таких умовах напруження між сторонами тільки росло, а заборона ядерних випробувань та питання контролю закінчились черговим провалом.

У середині червня 1962 року, засідання РЕВ (Ради економічної взаємодопомоги) в СРСР та пропозиція Хрущова щодо створення Світової торгової організації, за визначенням реакції, вказували на різкий поворот у свідомості радянських лідерів по відношенню до того, що відбувалось в Західній Європі.¹⁴⁶ Причина такого повороту вбачалась в ортодоксальній марксистській теорії, що зіштовхувалась з інтеграцією західноєвропейської економіки та з наростаючим її процвітанням, тоді як в СРСР росли ціни на продовольчі товари.¹⁴⁷

Однак, така незначна лібералізація не змінювала загальної ситуації напруження. Нові радянські ядерні випробування в липні 1962 року, що відбулись одразу після завершення Конгресу миру в Москві, до якого ще додалися спроби дестабілізації ситуації в Берліні, викликали розчарування в редакції щодо дотримання Москвою підписаних угод.¹⁴⁸ Згодом до цих подій додалась інформація про випадки переслідування цивільних західноєвропейських літаків радянськими МІГами, та оголошення СРСР про воєнну та технічну допомогу Кубі для боротьби з «імперіалістичними загрозами».¹⁴⁹ СРСР, як зазначалось, з усією готовністю розпалював проблеми в Карибському басейні, не виявляючи до недавнього часу багато віри у життєздатність режиму Кастро.¹⁵⁰ Такі дії, на думку редакції, могли символізувати нову політику СРСР.¹⁵¹

¹⁴³Tests And Tactics //The Spectator . –1962. –March 16. – P. 4

¹⁴⁴Там само, Р.4

¹⁴⁶Infernal Circle //The Spectator . –1962. –March 23. – P. 4

¹⁴⁷Eec And Eastern Europe //The Spectator . – 1962. –June 14. – P. 4

¹⁴⁸Там само, Р.4

¹⁴⁹Tremors By The Wall //The Spectator . – 1962. – July 26. – P. 4

¹⁵⁰Portrait Of The Week // The Spectator . –1962. –September 6. – P. 3

Для редакції, ситуації в Карибському басейні, Берліні та Кубі були схожими в тому плані, що усі вони стосувались США та СРСР, та торкалися зон особливої вразливості для них. Схожою була і політика Хрущова в обох випадках, що трактувалась як «обережна провокація», та намагання радянського лідера не «зайти надто далеко».¹⁵² У будь-якому разі, застерігали журналісти, Хрущов мав розуміти, що його політика не була грою, і не могла зайти далеко без небезпечних для нього наслідків.¹⁵³

Запровадження на Кубі карантину, як передбачалось, могло призвести до блокади Берліну з боку СРСР, як помсту за дії США.¹⁵⁴ Разом з тим, робилось припущення, що «твердість рішень» Кеннеді змусить Хрущова бути «більш розсудливим у вчинках».¹⁵⁵ Варто зауважити, що журнал не висвітлював всі деталі Карибського протистояння, обмежуючись лише основними фактами.

Інформація про лист Хрущова до Кеннеді в грудні 1962 року, в якому той погоджувався на демонтаж кубинських ракет, за визначенням редакції, швидко розлетілась по всьому світу, на фоні нарощення американських військ біля берегів Флориди.¹⁵⁶ Не зважаючи на те, що криза фактично не була завершеною, а ракети не демонтовані, спад напруження оптимістично сприймався редакцією, що покликала на майстерність та рішучість Кеннеді¹⁵⁷.

У той же час, як ішлося, Хрущов не був спроможний винести урок із Карибської кризи, через нездатність розуміти більш помірковану американську позицію.¹⁵⁸ У будь-якому разі, зазначалось, що радянські ракети були б знищені найближчим часом разом із режимом Кастро. Тоді як швидкий відхід СРСР від своїх попередніх позицій гарантував йому політичне укріплення в Західній півкулі та збереження «лялькової диктатури Кастро».¹⁵⁹

¹⁵¹Castrologers //The Spectator . – 1962. –September 13. – P. 7

¹⁵²Там само, P.7

¹⁵³Avoiding Adventures // The Spectator . – 1962. –October 18. – P. 3

¹⁵⁴Там само, P.3

¹⁵⁵Concessions? //The Spectator. – 1962. –October 25. – P. 4

¹⁵⁶Там само, P.4

¹⁵⁷Portrait Of The Week //The Spectator . –1962. –November 2. – P. 3

¹⁵⁸Peace Preserved //The Spectator . –1962. –November 2. – P. 3

За словами редакції, ніхто не сумнівався у намірах СРСР завдати шкоди «вільному світу» та розширити свою сферу впливу за рахунок демократій, проте тактика, що була використана в ході реалізації планів, було нічим іншим, як дрібним та «безвідповідальним авантюризмом», що здивувала навіть «найбільш лояльно налаштованих людей». У даній статті редакція приписала Хрущову «селянський макіавеллізм» та «дешевий розум азартного гравця». ¹⁶⁰ Все ж, у статті висловлювалось сподівання, що ситуація з Кубою призведе до «усунення безвідповідальності» в Кремлі та посилить елементи здорового глузду радянської влади. ¹⁶¹ Згодом у січні 1963 року, США погодились демонтувати свої ракети «Юпітер» з Туреччини та Італії, що, ймовірно, було одним з пунктів домовленостей з СРСР в питанні лібералізації кризи. ¹⁶²

Візит Хрущова до Берліну у січні 1963 року позначився розмовами радянського лідера про ядерну зброю та майбутнє світове панування комунізму. ¹⁶³ Разом з тим, Хрущов намагався вести будь-які перемовини із США, а не Європою, за визначенням редакції, нехтуючи європейськими інтересами, яких він боявся. ¹⁶⁴

У березні 1963 року, питання про Кубу все ще підіймалось, однак не стояло гостро. Хрущов, зазначалось, показав, що кубинські інтереси були для нього тепер на другому плані, забравши ракети з Куби в 1962 році та підписавши указ про виведення радянських військ, не консультуючись з Кастро. ¹⁶⁵

Загалом, відносини з США значно лібералізувались. Відзначалось також і те, що світовий порядок набував абсолютно нових рис в силу руйнування старих концепцій. Проте не зважаючи на зближення СРСР та США, редакція застерігала про радянську загрозу введення військ на Ельбу з метою увіковічення розділення Німеччини. ¹⁶⁶

¹⁵⁹Peace Preserved //The Spectator . –1962. –November 2. – P. 3

¹⁶⁰Там само, Р.3

¹⁶¹ Там само, Р.3

¹⁶²Portrait Of The Week //The Spectator . –1963. –January 25. – P. 3

¹⁶³Khrushchev In Berlin //The Spectator . –1963. –January 18. – P. 4

¹⁶⁴The Crisis Of The West // The Spectator . – 1963. –January 25. – P. 3

¹⁶⁵By Hugh O'shaughnessy- Castro's Choice // The Spectator . – 1963. –March 22. – P.5

У липні 1963 року мали місце домовленості СРСР з представниками Заходу щодо заборони випробувань ядерної зброї. Редакція не наводила деталей та імен, хоч і зазначила, що Хрущов хотів підписати договір в перший день, а умови обговорити потім, в той час як представники Заходу наполягали на протилежному.¹⁶⁷

Описуючи візит Хрущова до Копенгагена в червні 1964 року, редакція відмічала прохолодну реакцію місцевого населення на цю подію, що вороже ставилось до всіх видів пригнічення.¹⁶⁸

2.2. Взаємини СРСР з соціалістичними країнами

Взаємини радянського керівництва з соціалістичними країнами були також доволі напруженими, про що писав щотижневик. Після смерті Сталіна було взято курс на нормалізацію відносин з Югославією, куди Хрущов здійснив візит разом із радянською делегацією в кінці травня- на початку червня 1955 року. Редакція «The Spectator» підкреслювала небажання маршала Броз Тіто та його оточення йти на зближення з Москвою¹⁶⁹.

Шукаючи ціль приїзду радянського керівництва, редакція дійшла висновку, що своїми діями Хрущов намагався поширити недовіру Заходу до уряду Югославії та самого Тіто¹⁷⁰, укріплюючи тим самим свої позиції.

Однак, наголошувалось, що «насіння ненависті», яке радянські лідери намагались посіяти між Тіто та західними державами, швидше за все проросте на їхній стороні Залізної завіси¹⁷¹. Разом із політичними цілями була розроблена програма економічної, науково-технічної та культурної співпраці обох країн¹⁷². У будь-якому разі радянсько-югославське зближення справило ефект неочікуваності, адже така політика була протилежною до сталінської.

¹⁶⁶Confronting Complexities //The Spectator . – 1963. –July 4. – P. 3

¹⁶⁷Portrait Of The Week //The Spectator . –1963. –July 18. – P. 3

¹⁶⁸Were You Embarrassed? //The Spectator . – 1964. –June 25. – P. 11

¹⁶⁹Mission To Belgrade //The Spectator . – 1955. –June 9. –P. 4.

¹⁷⁰Там само, Р.4

Для СРСР, це було ризиковане примирення, адже внесло у Східний блок плюралізм, приклад якого міг поширитись серед інших країн та вдарити по авторитету Москви¹⁷³.

Щодо революційних подій в Польщі в жовтні 1956 року, то їх було названо такими, що «підривали основу імперіалізму СРСР в Європі»¹⁷⁴. Саме роз'єднаність в правлячій верхівці СРСР, на думку редакції, сприяла розростання революційних рухів у Східній Європі¹⁷⁵. Відзначались і певні абсурдні звинувачення з боку Хрущова в тому, що «польські тітоїсти» були «американськими агентами». Разом з тим, стверджувалось, що актуальним для Заходу залишалось питання, якою мала бути відповідь, якщо якийсь з урядів Східної Європи звернеться по допомогу до Ради Безпеки ООН.¹⁷⁶

Ситуація в Угорщині, як вважалось, була «менш тривожною» для СРСР, навченого попереднім досвідом з Польщею. Арешт Імре Надя в листопаді 1956 року трактувався редакцією як «радянська зрада», що була образою не лише для всієї угорської нації, а й «ударом по обличчю маршала Тіто»¹⁷⁷. Разом з тим, відзначалось, що «зайнятість» Заходу питаннями Близького Сходу давала Москві можливість військових дій, які у випадку з Югославією, наштовхнулись би на опір, і локальна війна могла б, перерости у світову¹⁷⁸.

Робилось припущення, що СРСР, захоплений своїми успіхами та недостатньою увагою англосаксонських держав до Східної Європи, міг планувати підкорення нових країн¹⁷⁹. Захід спостерігав за тим, як ситуація зі Східною Європою ставала все більш обтяжливою для СРСР, через зростання антирадянських настроїв, і намагався знайти варіант, що тільки посилив би

¹⁷¹Mission To Belgrade //The Spectator . – 1955. –June 9. –Р. 4.

¹⁷²А. А. Громыко, Б. Н. Пономарева История Внешней Политики СССР Том Второй 1945-1980 Г. Издательство «Наука» Москва 1981 С.227

¹⁷³Верт Н. История советского государства. 1900—1991: Пер. с фр. — М.: Прогресс: Прогресс-Академия, 1992. С.609

¹⁷⁴An Empire In Convulsions //The Spectator . – 1956. –October 26. – Р. 3

¹⁷⁵Там само, Р.3

¹⁷⁶Там само, Р.3

¹⁷⁷Europe And Russia //The Spectator . –1956. –November 30. – Р. 9

¹⁷⁸Там само, Р. 9

ці процеси¹⁸⁰. Щодо засобів, через які мала впроваджуватись така політика, то це включало всі можливі засоби: зокрема дипломатичний тиск, бойкот, пропаганду тощо. СРСР для редакції, знаходився в положенні утримання запобіжного клапана, в разі відходу якого, відбулась би детонація.¹⁸¹

З'їзд представників Угорщини, Чехії, Болгарії та Румунії в Будапешті в січні 1957 року, ініційований Хрущовим, редакція охарактеризувала як «смертельний удар» по попередній зовнішній політиці СРСР¹⁸². «Радянський блок» мав серйозні проблеми, а найбільш сильні держави Східної Європи слід було, на думку редакції, розглядати в контексті їх власного небажання співпрацювати з СРСР. Разом з тим, політика, яку проводив Хрущов була охарактеризована як «сталінізм», модифікований деякими економічними поступками¹⁸³. Щодо придушення угорського повстання радянськими військами в жовтні 1956 року, то зазначалось, що історія знайде привід для виправдання радянських лідерів за їх дії, наслідками яких мало бути щось більше, аніж просте «презирство».¹⁸⁴

У факті «визнання» режиму Ульбріхта Югославією в січні 1957 року, редакція вбачала вплив СРСР.¹⁸⁵ Зазначалось, що НДР слугувала інструментом насильницької «більшовизації» Німеччини, і була однаково спрямована проти Німеччини, Польщі і Європи, з ціллю континентального завоювання¹⁸⁶.

Разом з тим, лібералізація відносин з Югославією відбувалась на фоні загострення відносин між СРСР та Туреччиною. Хрущов, прогнозувалось, планував використати вплив Югославії на Грецію для того, аби та вступила у війну з Туреччиною.¹⁸⁷ Дещо згодом, розуміючи провальність плану, Хрущов виступаючи в Тирані, пропонував Балканам стати «півостровом миру - територією без ракетних баз чи атомної зброї», але зазначав, що в разі

¹⁷⁹Europe And Russia //The Spectator . –1956. –November 30. – P. 9

¹⁸⁰Там само, P.9

¹⁸¹Spring Thaw //The Spectator . – 1957. – April 25. – P. 3

¹⁸²Poor Man's Cominform // The Spectator . –1957. –January 18. – P. 4

¹⁸³Там само, P. 4 .

¹⁸⁴A Spectator's Notebook //The Spectator . – 1957. –October 25. – P. 7

¹⁸⁵Yugoslavia—uncommitted Or Enemy?//The Spectator . –1957. –November 1. – P.9

створення Грецією та Італією ракетних баз, радянські ракети з Албанії зможуть їх досягти.¹⁸⁸

Вбивство Імре Надя в червні 1958 року викликало шквал критики на адресу Хрущова.¹⁸⁹ Навіть заголовок статті: «Back to Stalin», опублікованої в червні 1958р., прямо виказував твердження на повернення СРСР до методів терору. Як зазначалось, обличчя радянського режиму найбільш яскраво проявлялось в таких термінах, як «шахрай» та «вбивця».¹⁹⁰ Разом з тим, позитивним для редакції було те, що все ж серед населення Східної Європи переважали антирадянські настрої. Відзначалось також і можливе бажання Хрущова приєднання нових країн до СРСР. У такому разі, для редакції не була дивною його заява про виведення військ з Румунії, що в майбутньому слугувало би пропагандистським твердженням про «добровільне приєднання» цієї країни.¹⁹¹ Вже у червні 1958 року, вказувалось на нову непримиренність Хрущова, що вилилась у формальне розширення радянської території, і було серйозним політичним кроком після вбивства Імре Надя.¹⁹²

Щодо ситуації з Югославією, то на початку 1960-их років склались сприятливі умови для відновлення діалогу та створення якісно нової атмосфери. Візит Хрущова в цю країну в серпні 1963 року, характеризувався відмовою Йосипа Броза Тито від більш тісної співпраці з СРСР. Хрущов, зазначалось, був розчарований ситуацією в цій країні та не розумів нового погляду Югославії на майбутнє держави, внаслідок чого, його коментарі та заяви виглядали «застарілими».¹⁹³ Все ж, на думку британських журналістів, можна було спостерігати певну лібералізацію, хоча відносини були далекими від ідеалу. Так Хрущов і Тито засудили експансіоністську політику Китаю в

¹⁸⁶Yugoslavia—uncommitted Or Enemy?//The Spectator . –1957. –November 1. – P.9

¹⁸⁷Там само,Р.9

¹⁸⁸Portrait Of The Week His //The Spectator . – 1959. –May 28. – P. 3

¹⁸⁹Back To Stalin // The Spectator . – 1958. –June 19. – P. 3

¹⁹⁰Там само, Р. 3

¹⁹¹Там само, Р.3

¹⁹²Там само, Р.3

країнах «третього світу», обговорили ситуацію в Азії та Африці та економіку, хоча загалом сторони намагались торкались лише питань, в яких існувало взаєморозуміння.¹⁹⁴

Відносини СРСР з Румунією погіршувались в середині 1960-их років, як вважалося, не в останню чергу через зближення останньої з Китаєм. На думку Вільяма Деана, автора статті, інші держави Східної Європи мали йти схожим сценарієм, віддаляючись від Москви і її опіки, а її економічний, політичний та стратегічний інтерес до цього регіону поступово вичерпувався.¹⁹⁵ Негативним фактом, як зазначалось, було те, що в країнах, які довгий час перебували під радянською владою, постали свої «малі диктатури». Разом з тим, автор вітав поступовий розпад радянської імперії у Східній Європі.¹⁹⁶

Загострення відносин між Індією та Китаєм в 1962 році вплинуло і на СРСР. Так Хрущов опинився в певній невизначеності, адже криза застала його в період індійського замовлення літаків МІГів, яке у разі виконання призвело би до можливого розриву відносин з Пекіном, а в протилежному - до втрати впливу в Індії. На думку редакції, лідер СРСР міг прийняти рішення про публічний розрив відносин з китайцями, проте для цього було необхідно більше розбіжностей в поглядах, ніж було на той час.¹⁹⁷

У 1963 році почала загострюватись вже криза у відносинах СРСР та Китаю. Так китайці підіймали питання економічної та паливної незалежності від Радянського Союзу, звинувачуючи його в економічних труднощах, які почались ще 1958 року.¹⁹⁸ Пекін також критикував Хрущова за спроби перетворити інші країни блоку на «придатки радянської системи» і позбавити їх політичної незалежності. Реакція Кремля для журналістів залишається невідомою.¹⁹⁹

¹⁹³Khrushchev In Belgrade //The Spectator . – 1963. –September 5. – P. 5

¹⁹⁴Новосельцев Б.С.Внешняя политика Югославии (1961–1968 годы) / Борис Новосельцев. – М.: Институт славяноведения РАН, 2015. – 352 с, С.77

¹⁹⁵By William DeanThe Unknown Borders //The Spectator . – 1964. –September 10. – P. 9

¹⁹⁶Там само, Р.10

¹⁹⁷The Chinese Threat //The Spectator . – 1962. –November 16. – P. 3

Наступна стаття вже містила інформацію про вигнання китайських дипломатів з Москви та посилення ідеологічної конфронтації між країнами.²⁰⁰ Разом з тим, все більше поглиблювався розкол всередині «комуністичного світу»: де Північна Корея та Північний В'єтнам підтримували Китай, в той час як в Європі відбувся розкол в Бельгійській комуністичній партії, а Румунія не підтримала належним чином Хрущова. Все це створювало додаткові проблеми для радянського лідера, в той час, як він, за визначенням редакції, вів перемовини з Кеннеді, шукаючи можливості «modus vivendi» із Заходом.²⁰¹

Крім цього, СРСР фактично розділяв інтереси із Заходом проти Китаю, що сприяло політиці розрядки. Як відзначатиметься дещо згодом, страх перед «полками жовтошкірих солдат» на Сході глибоко вкоренився в радянському характері, і «марксизм нічого не зміг з цим зробити». Хрущов унаслідував всі імперські обов'язки царів, і вони, могли причинити радянському лідеру, або його наступнику багато проблем.²⁰²

Щодо ситуації з Китаєм, то вона залишалась доволі напруженою протягом довгого періоду. Так СРСР у квітні 1964 року запропонував Пекіну зустріч, як крок до нової «комуністичної конференції», проте у відповідь отримав кілька нових публікацій, що містили «грубі образи радянського керівництва та радянських людей».²⁰³

2.3. Радянська політика у «третьому світі»

Система біполярності світу, розділеного на два табори, не залишала країнам «третього світу», що отримали незалежність, можливості грати яку-небудь самостійну роль в геополітиці. Як писали у щотижневику, незалежність розглядалась радше як формальне явище, а якщо держава оголошувала про

¹⁹⁸Oil, Aid And Ideology W. A. C. Adie Writes //The Spectator .– 1963. –June 27. – P. 5

¹⁹⁹Там само, Р.5

²⁰⁰Confronting Complexities //The Spectator . – 1963. –July 4. – P. 3

²⁰¹Там само, Р. 3

²⁰²By William Dean The Winds Of Change In Eastern Europe //The Spectator . – 1964. – March 20 . – P. 10

нейтральність, радянська влада вбачала в таких діях спробу приховати «проімперіалістичні симпатії»²⁰⁴. Саме так було з Індією, хоча з часом нейтралітет перестав розглядатись Москвою з негативної точки зору. У ситуації, коли баланс сил не дозволяв СРСР розраховувати на розширення світової соціалістичної системи, розумним рішенням було підтримання ідей незалежності нейтральних країн, що відмовились приєднуватись до військових блоків США²⁰⁵. Для СРСР, як вважалось, така «дружня» політика зі східними країнами відкривала нові можливості присутності на міжнародній арені та створення системи союзів, центром яких була би Москва.

Описуючи візит Хрущова до Індії в грудні 1955 року, редакція вказувала на запізнення лідера СРСР, який оголосив, про вдале випробування найсильнішої на той час ядерної бомби. Ця заява викликала хвилю критики в пресі Індії, адже ця країна виступала проти ядерних випробувань²⁰⁶. Все ж згодом СРСР намагався зам'яти цю ситуацію. Зокрема маршал Микола Булганін заявив, що випробування були ганьбою для будь-якого цивілізованого народу, і що Радянський Союз готовий призупинити тестування такої зброї, якщо ця тенденція підтримується у всьому світі²⁰⁷. Згодом згадки про ці випробування губляться в світовій пресі²⁰⁸.

Наступна стаття, що вийшла в грудні 1955 року, вже містила інформацію про радянську мету, що полягала в дестабілізації НАТО, виході на арену Близького Сходу, озброєнні підконтрольних країн та сприянні відкритим бойовим діям на периферії регіону²⁰⁹. Тепер спостерігалась зміна в міжнародній ситуації, чому сприяла, на думку редакції, еволюція радянської дипломатії, «скам'янілої в часи Сталіна»²¹⁰. Небезпека «нової» радянської дипломатії полягала в тому, що вона стала більш гнучкою, і конкретно в справі з Азією, СРСР міг переконати цей регіон, що Америка являла собою загрозу

²⁰³Communism's Grim Struggle- //The Spectator . –1964. – April 9. – P. 4

²⁰⁴Верт Н. История советского государства. 1900—1991: Пер. с фр. — М.: Прогресс: Прогресс-Академия, 1992. С.609

²⁰⁵Там само С.609

²⁰⁶Portrait Of The Week //The Spectator . –1955. –December 2. – P. 6

²⁰⁷Там само, Р.6

світовому миру, в той час, як Радянський Союз був «простою» державою.²¹¹ Для британців, ініціативи СРСР в Азії не стали несподіванкою, адже визнавалось, що комунізм в тих регіонах сприймався не так, як на Заході. Проте все ж, Британію, як і весь Захід тривожило поширення впливу СРСР на нові території, тому тут намагались знайти якісь варіанти, що зашкодили б цьому процесу. Таким чином, редакція бачила головним завданням Британії та США, пошук варіантів, що позбавили б СРСР його потенціалу, через загрозу зміни світу до того, як усвідомить це Захід²¹².

Вже за 14 днів, редакція закликатиме американців, французів та британців до об'єднання політики на Близькому Сході через загрозу поширення там комунізму та ймовірність втрати 60% світових ресурсів нафти²¹³. Редакція також закликала ці країни до погляду на Близький Схід, як один регіон, відмовившись від «інтелектуальної балканізації», тобто бачення можливих клаптикових зон впливу окремо кожної з цих країн²¹⁴. Як бачимо, британці вже у відкрити протистояли СРСР, закликаючи до спільних дій США. Саме в грудні 1955 року ми вперше за час дослідження натрапляємо на термін «Холодна війна», яким позначене протистояння двох систем.

Питання Близького Сходу порушувалось у листуванні маршала Миколи Булганіна з Ентоні Іденом, де перший вказував на необхідності врегулювання ситуації в регіоні та загрозу безпеці СРСР, що ігнорувалось Заходом²¹⁵. Разом з тим, в листі йшла мова про ядерне роззброєння. Цей пункт був дивним, як підкреслювалось, адже протягом останнього місяця в СРСР було випробувано п'ять ядерних бомб. Як би там не було, редакція бачила за краще прийняти будь-яку радянську пропозицію переговорів з боку США та Британії, навіть якби вони були точно впевнені, що не вдасться нічого досягти.²¹⁶ Разом з тим,

²⁰⁸Portrait Of The Week //The Spectator . –1955. –December 2. – P. 6 ²⁸Coalition Crisis //The Spectator . – 1955. –December 2. – P. 4

²⁰⁹East Of Suez //The Spectator . – 1955. –December 2. – P. 3

²¹⁰Там само, Р.3

²¹¹Там само,Р.3

²¹²Там само с.3

²¹³Beyond The Jordan // The Spectator . – 1955. –December 16. – P. 11

²¹⁴Там само с.11

наголошувалось, що розмовляти з СРСР не означало схвалювати його режим, особливо після подій в Будапешті. Проте це був шанс зберегти світовий мир²¹⁷.

Причину напруженої ситуації на Близькому Сході редакція вбачала в «підривній комуністичній діяльності»²¹⁸. Разом з тим визнавалось, що США стикались з важливою проблемою, а саме неможливістю культивувати арабські націоналістичні почуття на фронті проти СРСР. Населення, зокрема Сирії, розраховувало на радянську підтримку у боротьбі з Ізраїлем та піднятті престижу країни на Близькому Сході²¹⁹. Редакція відзначала, що в питаннях Близького Сходу не було жодної проблеми, яка могла бути вирішена без згоди СРСР.²²⁰ Окрім того, питання Сирії було лише першим з серії все більш інтенсивніших сутичок між системами, і в цьому існувала реальна небезпека. Ціль британської політики редакція вбачала в максимально можливому недопущенні розгортання конфлікту, швидкому накопиченні запасів нафти, що закуповувались на Близькому Сході та розвитку альтернативних джерел енергії²²¹.

Ситуація на Близькому Сході нагтовхувала редакцію на думку про необхідність провадження потужної ідеологічної пропаганди в арабських державах, з метою протистояння Москві.²²² Хрущов, як писалось, робив усе можливе, аби допомогти Іраку, тим самим заручитись підтримкою в підриві становища шаха в Персії, аби продовжити свою допомогу Єгипту і використовувати його як зброю для придушення протидії президента Нассера комунізму.²²³ Щодо арабського націоналізму, зазначалось, СРСР навряд чи вважав його бар'єром для комунізму.²²⁴ Радянський Союз на той час як і у 1920-их роках дотримувався думки про поділ світу на три групи: союзники, вороги та нейтральні держави. І відчувувати останніх було безглуздом. В

²¹⁵Spring Thaw //The Spectator . – 1957. – April 25. – P. 3

²¹⁶Там само, Р.3

²¹⁷Там само,Р.3

²¹⁸Satellite Diplomacy // The Spectator . –1957. –October 18. – P. 3

²¹⁹Там само, Р.3

²²⁰Там само, Р.3

²²¹Там само, Р.3

умовах, коли Близький Схід сприймався Радянським Союзом як «благодатний ґрунт для комунізму», Захід, на думку редакції, мав надати націоналістам шанс бути нейтральними та перешкодити успіхам СРСР.²²⁵

Таким чином, Хрущов намагався укріпити свої позиції в Азії та на Сході, використовуючи при цьому всі можливі способи. Часом актуалізація проблем Близького Сходу ставали предметом дискусій та росту напруження у відносинах між СРСР та Заходом. Хрущов не був готовий відмовитись від можливостей, які йому давали світовий комунізм та «антиколоніалізм» в Азії, Африці та Латинській Америці.²²⁶

Отож, даний розділ висвітлює зовнішню політику Хрущова у журналі «The Spectator». Ми поділили її на три категорії, в залежності від того, на які країни вона була сфокусована. Зокрема це: Захід, соціалістичні країни та країни «третього світу». Редакція постійно відмічала зміни в зовнішньополітичному курсі радянського лідера, вказуючи на те, що неможливо було передбачити, як розвиватимуться події в майбутньому. Більшість дій Хрущова піддавались критиці у журналі, редакція якого часто вбачала в них реваншистські бажання.

Політика Хрущова по відношенню до соціалістичних країн характеризувалась ростом напруження між сторонами, та актами насилля, до яких час від часу вдавався СРСР, аби зберегти своє панівне становище. Разом з тим, редакція відмічала небажання країн залишатись під владою соціалізму, та задавалась питанням, як мав реагувати Захід, в разі звернення до нього по допомогу країн соцблоку.

²²²Mackhrushchev's Middle East //The Spectator . –1959. –March 20. – P. 3

²²³Там само, Р. 3

²²⁴By Ian Gilmour The Fruits Of Folly //The Spectator . – 1959. –July 23 – P. 3

²²⁵Там само, Р. 3

²²⁶A Softening Of Contours //The Spectator . –1961 . – February 3. – P. 6

Розділ 3. Кількісний контент-аналіз за допомогою MAXQDA

Специфіка вивчення преси полягає у поєднанні якісного та кількісного аналізу інформації. Даний розділ покликаний підсумувати результати компютеризованого методу збору та систематизації даних, отриманих за допомогою програми MAXQDA .

На шпальтах «The Spectator» політика СРСР найчастіше презентується через особу Хрущова. Разом з тим, в журналі неодноразово наголошувалось, що лідер СРСР не приймав одноосібно рішення, а був залежним від оточення в Кремлі. Хоча окрім констатації факту, редакція не робила спроб дослідити це питання.

Нами було опрацьовані статті з журналу «The Spectator» за 1953-1964 роки, що стосувались зовнішньої політики Хрущова. Перш за все, ми визначили слова, що слугували ідентифікаторами для нашої вибірки, завдяки яким окреслили тематичне поле дослідження. Отож, відбір матеріалів відбувався за такими словами-ідентифікаторами: Khrushchev; Asia; China; Yugoslavia; India; Finland; Europe; Bulgaria; Rumania; France; Vietnam; Hungary; Italy; Turkey; Greece. А також ряд слів, що відносяться до однієї смислової категорії: Poland, Warsaw; Berlin, Germany, GDR, FRG; America, USA, Washington; Britain, England, London.

Протягом досліджуваного нами періоду на сторінках щотижневика «The Spectator» вийшло друком близько 520 статей, у яких згадувалось прізвище «Khrushchev». Причому в заголовку воно фігурувало 12 разів. Разом з тим, не всі статті були використанні в нашому дослідженні через вузьку його проблематику. Часом статті містили інформацію як про внутрішню так і про зовнішню політику радянського лідера. Часом траплялись згадки Хрущова, що дотично його стосувались і не висвітлювали жодної про нього інформації. Теми щотижневика, в яких найчастіше йшлося про радянського лідера та його політику: «Politics», «Heroes Of Socialist Labor», «Heads Of Government Of The Soviet Union», «Soviet Union Bolsheviks», «De-stalinization», «Cold War»,

«Communism», «Eastern Bloc», «Foreign Relations Of The Soviet Union» та ін. Таким чином, для контент-аналізу ми використали 97 з близько 520 статей.

У **таблиці 1** можемо бачити варіативність в написанні імені Хрущова у статтях. Загальна кількість всіх його згадок, включаючи всі форми, становить 324. З таблиці можемо також припустити, що саме через складність самого прізвища редакція часом робила помилки в його написанні.

Таблица 1. Частота вживання прізвища Khrushchev та його інтерпретації

Частота употребления слов

Из 1 документов (92758 слов всего)

Отображать верхние ряды

2/13

Аа а* abc

Слово	Длина слова	Частота	%	Ранг	Документы	Документы...
kgew	4	1	0,00	5 307	1	100,00
Khalidi	7	1	0,00	5 307	1	100,00
KhrushcheV	10	1	0,00	5 307	1	100,00
Khrushchevian	13	1	0,00	5 307	1	100,00
Khrushchevites	14	1	0,00	5 307	1	100,00
Khrushchey	10	1	0,00	5 307	1	100,00
KHRUSHEELEV	11	1	0,00	5 307	1	100,00
Khrushehev	10	1	0,00	5 307	1	100,00
KHRUSHIH	7	1	0,00	5 307	1	100,00
Khrushchev	11	300	0,32	37	1	100,00
KHRUSHCHEV	10	10	0,01	1 003	1	100,00
Khrush	6	24	0,03	469	1	100,00

Підраховано на основі британського журналу «The Spectator» за 1953-1964 роки

Досліджуючи частоту вживання назв країн у проаналізованих статтях, аби зробити висновок про відсоткову їх роль у зовнішній політиці СРСР, ми помістили терміни, як наприклад: Berlin, Germany, GDR, FRG до однієї смислової групи, адже всі вони стосуються однієї країни. Таким чином, ми отримали наступні результати частоти вживання: Asia-26; China-43; Yugoslavia-22; India-38; East-208; Finland-15; Europe-115; Bulgaria-7; Rumania-10; France-36; Vietnam-4; Hungary-22; Italy-6; Turkey-18; Greece-10. А також ряд слів, що відносяться до однієї смислової категорії: Poland-33, Warsaw-8, (41 разом); Berlin-132, Germany-121, GDR-0, FRG-0, (253 разом); America-94,

USA-1, Washington-12, (107 разом); Britain-107, England-5, London-36, (148 разом).

На основі вищенаведених даних можемо зробити попередній висновок про бачення щотижневиком актуальність тих чи інших країн в контексті зовнішньої політики СРСР та їх ролі. Ми досліджували назви виключно в називному відмінку. У протилежному разі, отримали б значно більше результатів через залучення всіх спільнокореневих слів, що стосуються країни чи міста. Так, наприклад, ми ввели слово «Germany» в строку лексичного пошуку, та отримали 121 випадок його вживання. Якщо ж ми шукали б «German*», то отримали всі відмінювання та спільнокореневі слова, кількість яких становила 262.

На основі вищенаведених даних ми звузили інформацію до 3 загальних смислових категорій :

- 1) West (USA , Great Britain, France, Greece, Italy, Finland, Berlin, Germany)-399
- 2) Socialist countries (Yugoslavia, Bulgaria, Rumania, Hungary, Poland, Germany, Berlin, China)-192
- 3) Third world (Asia, India , Vietnam) -111

Слова «Germany» та «Berlin» ми помістили до двох категорій через варіативність їх стосунку як до Заходу, так і СРСР, або ж взагалі означали місто чи країну в цілому. У такому разі ми використали кодування, аби віднести слово до відповідної категорії.

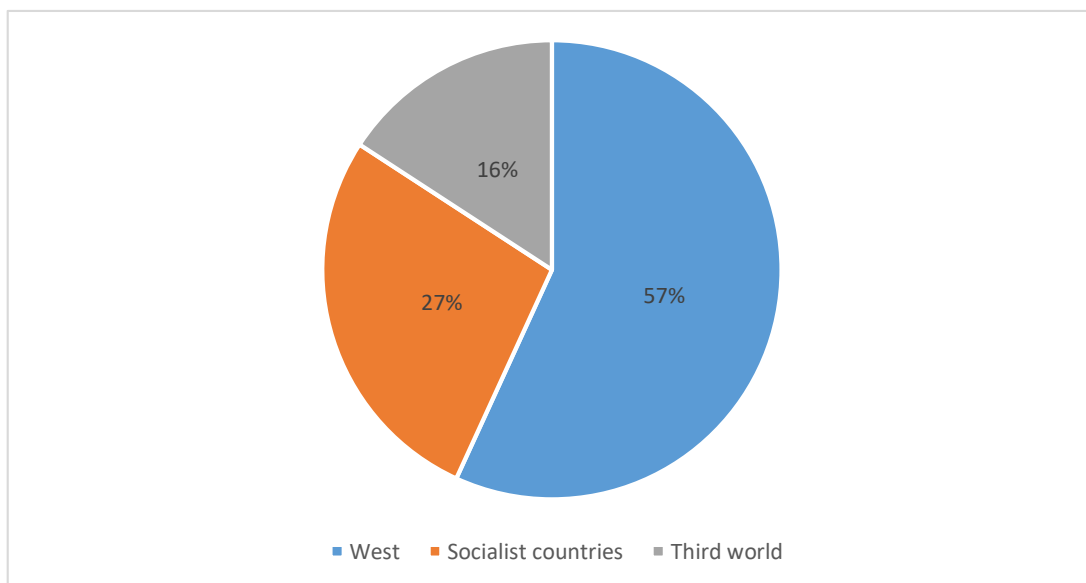
Ми виділили три категорії в яких вживалось слово Berlin:

- 1) Berlin/common (глобальне розуміння Берліну, як стику інтересів та систем та роздуми про подальшу його долю) - 49
- 2) East Berlin -34
- 3) West Berlin – 49

Схожим чином ми дослідили слово «Germany», розділивши його на три групи, кожна з яких позначала випадок в якому вживалось дане слово і до якої саме групи воно відносилось в контексті статті:

- 1) Germany/common-28
- 2) Germany/west-37
- 3) Germany/east-56

З вищенаведеної статистики бачимо, що про Berlin говорилось частіше в контексті Заходу та в глобальному розумінні. Germany частіше звучало зі словом East. Таким чином, на *графіку 2* зображений відсоток фігурування тих чи інших країн у статтях, зведений до трьох категорій.

Графік 2. Частота згадування країн

Щодо самої інформації у статтях, то часто вона подається у вигляді заміток, для інформування читачів про останні події. Матеріали без авторства складають 94,18 % від усіх статей і загалом дають більш детальну та обширну інформацію про події. Разом з тим, статті із зазначенням автора більш обережні у висловлюваннях та часом містять певну «інсайдерську» інформацію.

Варто також зауважити, що матеріалів про неприязнь Британії до СРСР

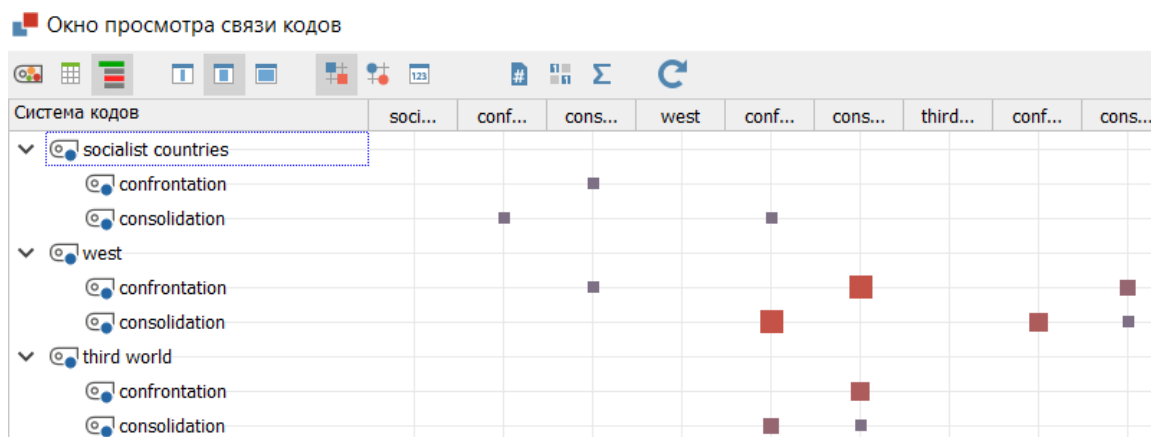
було набагато більше, ніж інформації про кооперацію чи налагодження відносин. Це ж стосується і критики Хрущова.

СРСР часто асоціювався і окреслювався редакцією як «Russia». Так в кількісному підрахунку слів було визначено частоту вживання слів: Russian-188, Russia- 161, Russians-141-(490 разом), на противагу Soviet - 372.

Для того, аби дослідити, як редакція журналу трактувала зовнішню політику Хрущова в оцінковому вимірі, ми дослідили текстуально задовані сегменти на основі слова «policy». Ми виділили три категорії, по відношенню до яких діяв СРСР:

- 1) Policy/ socialist countries (confrontation/consolidation)
- 2) Policy/west (confrontation/consolidation)
- 3) Policy/third world (confrontation/consolidation)

Таким чином категорії confrontation/consolidation вказували на дії СРСР, що сприяли чи навпаки перешкоджали консолідації між соціалістичними країнами, Заходом та країнами «третього світу». Разом з тим, на **графіку 3** можемо бачити певні спільні риси у зовнішній політиці. У відношенні до Заходу, дії СРСР частіше трактувались як ті, що перешкоджали налагодженню відносин, тоді як по відношенню до соціалістичних країн та країн «третього світу» переважає намагання підтримати дружні відносини. Хоча і перешкоджання їм також мають місце.

Графік 3. Політика СРСР по відношенню до інших країн

Таким чином, всі розрахунки були проведені за допомогою програми MAXQDA, завдяки якій ми зробили кількісний аналіз інформації та створили таблиці з графіками. Ми дослідили відсоткове представлення країн, та зробили висновок про їх фігурування у зовнішній політиці СРСР. Зокрема було визначено, що відносини із Заходом займали приблизно 57% від усіх, тоді як з соціалістичними країнами -27% та країнами «третього світу»-16%. Разом з тим, політика Хрущова по відношенню до Заходу трактувалась редакцією набагато частіше як така, що перешкоджає налагодженню відносин. Тоді як по відношенню до країн «третього світу» та соціалістичних країн, вона бачилась більш дружньою.

Висновки

Дана кваліфікаційна робота побудована на аналізі текстового матеріалу британського щотижневика «The Spectator» за 1953-1964 роки. Основна мета полягала у виокремленні інформації про зовнішню політику Хрущова та подальшій її інтерпретації.

З середини 1950-их років склались сприятливі умови для налагодження відносин між СРСР та США. І саме цей період розпочав добу «розрядки», що іноді, відзначалась ростом конфронтації. Образ «іншого/ворога» займав важливу роль усвідомленні та описі зовнішньої політики Хрущова. Редакція неодноразово робила акцент на відмінності СРСР від всього «європейського», вбачаючи в цьому вплив Сходу.

Не зважаючи на певну лібералізацію, протистояння між Заходом та СРСР продовжувалось. Тільки тепер воно змістилось в країни «третього світу», де кожна зі сторін намагалась укріпити свої позиції, тим самим перешкодити успіху опоненту. Щодо соціалістичних країн Східної Європи, то редакція вітала наростаючу там недовіру до СРСР та їх бажання до власного розвитку.

Особливістю даної кваліфікаційної роботи є залучення комп'ютерних методик для аналізу інформації. Нами був здійснений як кількісний, так і якісний аналіз статей за допомогою програми MAXQDA. Насамперед, ми визначили, що найбільший блок інформації про зовнішню політику займали відносини із Заходом - 57%. Тоді як стосунки з соціалістичними країнами - 27%, а з країнами «третього світу» -16%. Відзначимо, що Югославія в журналі подається як країна-сателіт, хоча такою вона не була. До проблем взаємин СРСР та Заходу редакція найперше зараховувала гонку озброєнь та боротьбу за сфери впливу у Східній Європі та країнах «третього світу». У статтях зачасту йшлося про необхідність роззброєння, при тому, на думку журналістів, Захід мав залишатись достатньо сильним, аби в разі експансіоністських дій СРСР, міг себе захистити. Варто додати, що зовнішня політика Хрущова в своїй більшості висвітлювалась з негативної сторони, та зазнавала постійної критики та підозр з боку реакції.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

Періодика:

1. A Softening Of Contours //The Spectator . –1961 . – February 3. – P. 6
2. A Spectator's Notebook //The Spectator . – 1957. –October 25. – P. 7
3. Adenauer's Prisoners //The Spectator . – 1959. –January 16. – P. 3
4. An Empire In Convulsions //The Spectator . – 1956. –October 26. – P. 3
5. Avoiding Adventures // The Spectator . – 1962. –October 18. – P. 3
6. Back To Stalin // The Spectator . – 1958. –June 19. – P. 3
7. Beyond The Jordan // The Spectator . – 1955. –December 16. – P. 11
8. Bone In The Throat //The Spectator . – 1961. –June 29. – P. 3
9. Boredom Sets In //The Spectator . – 1959. –July 30. – P. 3
10. Bulls Or Borshcht // The Spectator . – 1959. – November 20. – P. 5
11. By Hugh O'shaughnessy- Castro's Choice // The Spectator . – 1963. –March 22. – P. 5
12. By Ian Gilmour The Fruits Of Folly //The Spectator . – 1959. –July 23 – P. 3
13. By the Roland Huntford –Neighbours //The Spectator . – 1961. –November 10. – P. 5
14. By William Dean The Unknown Borders //The Spectator . – 1964. –September 10. – P. 9
15. By Randolph S. Churchill- Changing The Guard //The Spectator . – 1964. – January 3. – P. 7
16. By William Dean The Winds Of Change In Eastern Europe //The Spectator . – 1964. – March 20 . – P. 10
17. Calling The Bluff //The Spectator . –1960. –July 14. – P. 3
18. Castrologers //The Spectator . – 1962. –September 13. – P. 7
19. Choice Or Necessity? //The Spectator . –1961. –June 15. –P. 8
20. Coalition Crisis //The Spectator . – 1955. –December 2. – P. 4

- 21.Co-existentialism //The Spectator . – 1960.– September 22. – P.10
- 22.Communist In India //The Spectator . –1956. –February 24. – P. 10
- 23.Concessions? //The Spectator. – 1962. –October 25. – P. 4
- 24.Confronting Complexities //The Spectator . – 1963. –July 4. – P. 3
- 25.Deadlock //The Spectator . –1956. –April 26. – P. 3
- 26.Deep Freeze //The Spectator . – 1955. –August 11. – P. 3
- 27.Descent From The Summit //The Spectator . –1955. –July 28. – P. 3.
- 28.Dragged To The Summit //The Spectator . – 1958. –January 17. – P. 3
- 29.East Of Suez //The Spectator . – 1955. –December 2. – P. 3
- 30.Eec And Eastern Europe //The Spectator . – 1962. –June 14. – P. 4
- 31.Europe And Russia //The Spectator . –1956. –November 30. – P. 9.
- 32.Infernal Circle //The Spectator . –1962. –March 23. – P. 4
- 33.Kennedy's Travels //The Spectator . –1961. –June 9. – P. 8
- 34.Khrushchev In Belgrade //The Spectator . – 1963. –September 5. – P. 5
- 35.Khrushchev In Berlin //The Spectator . –1963. –January 18. – P. 4
- 36.Little Father: Big Brother //The Spectator . –1958. –April 4. – P. 3
- 37.Mackhrushchev's Middle East //The Spectator . –1959. –March 20. – P. 3
- 38.Middle East And The Summit //The Spectator . – 1960. –May 19. – P. 4
- 39.Mission To Belgrade //The Spectator . – 1955. –June 9. –P. 4.
- 40.Oil, Aid And Ideology W. A. C. Adie Writes //The Spectator .– 1963. –June 27. – P. 5
- 41.Peace Preserved //The Spectator . –1962. –November 2. – P. 3
- 42.Poor Man's Cominform // The Spectator . –1957. –January 18. – P. 4 .
- 43.Portrait Of The Week //The Spectator . –1963. –July 18. – P. 3
- 44.Portrait Of The Week //The Spectator . –1962. –November 2. – P. 3
- 45.Portrait Of The Week // The Spectator . –1955. –July 28. – P. 5
- 46.Portrait Of The Week //The Spectator . – 1960. –July 28. – P. 3
- 47.Portrait Of The Week // The Spectator . –1962. –September 6. – P. 3
- 48.Portrait Of The Week His //The Spectator . – 1959. –May 28. – P. 3

49. Portrait Of The Week Oliver // The Spectator . – 1960. – March 11. – P. 3
50. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1955. – August 11. – P. 4
51. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1957. – August 15. – P. 5
52. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1955. – September 15. – P. 5
53. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1956. – February 17. – P. 4
54. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1959. – September 17. – P. 3
55. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1957. – September 19. – P. 5
56. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1955. – December 2. – P. 6.
57. Portrait Of The Week- // The Spectator . – 1959. – May 2. – P. 3
58. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1955. – September 22. – P. 5
59. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1957. – July 25. – P. 6
60. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1955. – August 4. – P. 5
61. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1956. – January 6. – P. 5
62. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1963. – January 25. – P. 3
63. Portrait Or The Week // The Spectator . – 1960. – January 22. – P. 3
64. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1961. – November 3. – P. 3
65. Portrait Of The Week // The Spectator . – 1961. – June 15. – P. 3
66. Post-sputnik Russia // The Spectator . – 1957. – December 13 – P. 4
67. Precision Bombing // The Spectator . – 1961. – November 3. – P. 4
68. Restrained Relations // The Spectator . – 1959. – December 4. – P. 5
69. Satellite Diplomacy // The Spectator . – 1957. – October 18. – P. 3
70. Spring Thaw // The Spectator . – 1957. – April 25. – P. 3
71. Stalinists Still // The Spectator . – 1956. – March 2. – P. 3
72. Still Under Threat // The Spectator . – 1962. – February 23. – P. 3
73. Strategy For Survival // The Spectator . – 1959. – September 24. – P. 4
74. Taking Stock // The Spectator . – 1959. – May 28. – P. 5
75. Tests And Tactics // The Spectator . – 1962. – March 16. – P. 4
76. Thanks To Molotov // The Spectator . – 1955. – November 18. – P. 5
77. The Alliance Under Stress // The Spectator . – 1956. – March 23. – P. 3
78. The Chinese Threat // The Spectator . – 1962. – November 16. – P. 3

- 79.The Cold War : 2 //The Spectator . – 1960. –May 12. – P. 6
- 80.The Crisis Of The West // The Spectator . – 1963. –January 25. – P. 3
- 81.The Great Pacificator //The Spectator . – 1960. –September 29. – P. 3
- 82.The Key To Peace // The Spectator . – 1962. –September 13. – P. 3
- 83.The Missile Gap // The Spectator . – 1960. –February 12. – P. 5
- 84.The New Frontier Recedes //The Spectator . – 1961. –June 29. – P. 5
- 85.The Wall //The Spectator . –1961. –August 24. – P. 3
- 86.Time To Talk //The Spectator . – 1961. – October 26. – P. 3
- 87.To Paris, With Pessimism //The Spectator . – 1960. – 12 May. – P. 3
- 88.Tremors By The Wall //The Spectator . – 1962. – July 26. – P. 4
- 89.U2, Jack //The Spectator . – 1960. –May19. – P. 3
- 90.Under The Umbrella //The Spectator . –1961. –June 1. – P.4
- 91.Unfinished Business //The Spectator . –1958. –December 19. – P. 3
- 92.Wait And See //The Spectator . – 1956. –April 13. – P, 3
- 93.War In The 1970s ? //The Spectator . – 1960 . –October 7. – P. 10
- 94.Were You Embarrassed? //The Spectator . – 1964. –June 25. – P. 11
- 95.West Side Story //The Spectator . –1960 . –October 7. – P. 8
- 96.Communism's Grim Struggle- //The Spectator . –1964. – April 9.
– P. 4
- 97.Yugoslavia—uncommitted Or Enemy?//The Spectator . –1957. –November
1. – Page 9

Опубліковані джерела

1. Рой Медведев- Хрущев /Политическая биография. Редактор Семен Резник Published by Chalidze Publications Benson, Vermont 05731
Manufactured in USA 1986, C.88

Література

Монографії, збірки статей

1. Беглов С.И. Четвертая власть: британская модель. История печати Великобритании от «новостных писем» до электронных газет:Изд-во Московского ун-та, 2002.- С.256
2. Верт Н. История советского государства. 1900—1991: Пер. с фр. — М.: Прогресс: Прогресс-Академия, 1992. - С.609
3. Громыко А. А., Б. Н. Пономарева История Внешней Политики СССР Том Второй 1945-1980 Г. Издательство «Наука» Москва 1981 - С.227
4. Громыко, А. А. Образы России и Великобритании: реальность и предрассудки: монография / Ал.А. Громыко; Учреждение Российской акад. наук, Ин-т Европы РАН – М. : Ин-т Европы РАН :Русский сувенир, 2008. – С.96
5. Новосельцев Б.С.Внешняя политика Югославии (1961–1968 годы) / Борис Новосельцев. – М.: Институт славяноведения РАН, 2015. – С.352
6. Нойманн И. Использование "Другого" : Образы Востока в формировании европейских идентичностей /Пер. с англ. В. Литвинова и И. Пильщикова. - М. : Новое изд-во, 2004. - С.335

Статті

1. Бойцов М. А. Что такое потестарная имагология? // Власть и образ. Очерки потестарной имагологии / Отв. ред. М.А. Бойцов и Ф.Б. Успенский. — Алетейя СПб, 2010. — С. 5–37
2. Громыко А.А. Внешняя политика Великобритании: от империи к«осевой державе» / А.А. Громыко //Космополис. – 2005. - №1. – С. 20-33
3. Гукало Т. В. Роль Генрі Кіссінджера у становленні розрядки у відносинах США та СРСР // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 100. - С. 80-83
4. ДаутоваР.В. Н.С. Хрущев и зарубежная журналистика/ Вестник Удмуртского Университета 2011. Вып. 1.- С.116-123

5. Дускаева Л.Р., Иванова Л.Ю. Советско-британские отношения в дискурсе общественно-политической прессы двух стран // Вестник Пермского университета. - 2012. - № 1. - С.239
6. Зубков С.А. «Лицом к лицу»: Формирование международного имиджа Н.С. Хрущева в средствах массовой информации // Новый ист. вестн. – 2007. - № 1. - С. 48-54
7. Иудин А.А. Рюмин А.М. Контент-анализ текстов: компьютерные технологии. Традиционные и компьютерные методы анализа документов в социологии. (Учебное пособие) Нижний Новгород – 2010. – С.37
8. Михайленко Е. Б. Борьба за разоружение в советском дискурсе периода холодной войны / Е. Б. Михайленко // Известия Уральского федерального университета. Сер. 3, Общественные науки. — 2013. — № 1 (112). - С. 132-145.
9. Можаяева Г.В. Digital Humanities: гуманитарные науки в цифровую эпоху / под ред. Г.В. Можаяевой. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2016. – С.120
10. Поршнева О.С.. Историческая Имагология В Современной Российской Историографии С.126-129
11. Санников С.В. Потестарная имагология и семиотика. «Образ власти» как междисциплинарный феномен // Universum: Филология и искусствоведение: электрон. научн. журн. 2017 ном.2(36). - С.2
12. Стасула Н. (2011) Електронні засоби виявлення вербальної маніпуляції в ЗМІ. Вісник Національного університету "Львівська політехніка", Комп'ютерні науки та інформаційні технології. № 694. С. 90-98.
13. Тумашов А.В. “Холодна війна” і її негативний вплив на міжнародну атмосферу в 60 - 80 рр. ХХ ст. Львів. – 200. - Вісник Національного університету “Львівська політехніка” №408. – С. 116-122.
14. Хахалкина Е.В. Навстречу друг другу? История международных отношений и внешней политики. Визит Г.Макмиллана в СРСР 1959г. Вестн. Моск. ун-та. Сер.25: Международные отношения и мировая политика. 2016 ном.1. – С.140-169

15. Чирун Л.В., В.А. Висоцька Національний університет “Львівська політехніка”, кафедра інформаційних систем та мереж Застосування Контент-Аналізу Текстової Інформації В Системах Електронної Комерції, -2010. - С.333
16. Ярликова О. А., Вплив радянської зовнішньої політики на формування образу «Заходу» у друкованих змі УРСР 1953–1964 рр. Збірник наукових праць Гілея: науковий вісник, випуск 110.-С. 94-99
17. Jim Macnamara- Media content analysis: Its uses; benefits and best practice methodology // Asia Pacific Public Relations Journal. 6 (1). – P.1–34

Електронні ресурси

1. The Spectator-Британский еженедельник, Електронний ресурс:
<https://112.ua/profiles/the-spectator-2341.html>, відвідано 03.03.2020.